

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: «**АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ ТУРЕЧЧИНИ:
КЛАСИФІКАЦІЯ ТА НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ**»

на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
освітньо-професійної програми Інформаційна аналітика та зв'язки з громадськістю

*Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело*

Юрій АНТОНЮК

(підпис)

Виконав:	здобувач вищої освіти гр. АЗД-41 Юрій АНТОНЮК
Керівник:	Наталія ДУБОВИК к.політ.н, доцент
Рецензент:	Анна ЛЕВЕНЕЦЬ к.псих.н.

Київ 2025

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва**

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності

Ступінь вищої освіти бакалавр

Спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

Освітньо-професійна програма «Інформаційна аналітика та зв'язки з громадськістю»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри документознавства та
інформаційної діяльності

_____ Тетяна СИДОРЕНКО

«_____» _____ 2025 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
Антонюка Юрія Миколайовича**

1. Тема кваліфікаційної роботи: Аналітичні центри Туреччини: класифікація та напрями діяльності

керівник кваліфікаційної роботи: к. політ. н., доц. Дубовик Н.А.

затверджені наказом Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій від «24» лютого 2025 р. № 56

2. Строк подання кваліфікаційної роботи «16» травня 2025 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи

Мета роботи – вивчення організації, фінансування та науково-експертної діяльності аналітичних центрів Республіки Туреччина.

Об'єкт дослідження - аналітичні центри Туреччини.

Предмет дослідження – класифікація та найважливіші напрями роботи експертних центрів Республіки Туреччина..

4. Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Аналітичні центри в політиці: досвід Заходу та Азії

2. Еволюція аналітичних центрів у Туреччині: класифікація та оцінка ефективності діяльності.

3. Тематика міжнародних відносин у практиці досліджень провідних «фабрик думок» Туреччини

5. Перелік ілюстративного матеріалу: презентація, 1 рисунки, 1 таблиця

6. Дата видачі завдання «26» вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1	Визначення тематики, вибір наукового керівника, уточнення теми	18.09.2024	<i>виконано</i>
2	Розроблення та складання плану кваліфікаційної бакалаврської роботи	26.09.2024	<i>виконано</i>
3	Підготовка 1 розділу	07.01.2025	<i>виконано</i>
4	Підготовка 2 розділу	22.04.2025	<i>виконано</i>
5	Підготовка 3 розділу	01.05.2025	<i>виконано</i>
6	Висновки	09.05.2025	<i>виконано</i>
7	Підготовка остаточного варіанта роботи	12.05.2025	<i>виконано</i>
8	Написання відгуку науковим керівником	14.05.2025	<i>виконано</i>
9	Оформлення й представлення роботи на кафедру та перевірка на плагіат	16.05.2025	<i>виконано</i>
10	Підготовка доповіді, презентації та ілюстративного матеріалу, рецензія	20.05.2025	<i>виконано</i>
11	Попередній захист роботи	27.05.2025	<i>виконано</i>
12	Основний захист кваліфікаційної магістерської роботи	23.06.2025	<i>виконано</i>

Здобувач вищої освіти
Керівник
кваліфікаційної роботи

Юрій АНТОНЮК
Наталія ДУБОВИК

РЕФЕРАТ

Текстова частина кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавра : 56 стор., 1 табл., 63 джерела.

Мета роботи – вивчення організації, фінансування та науково-експертної діяльності аналітичних центрів Республіки Туреччина.

Об’єкт дослідження – аналітичні центри Туреччини.

Предмет дослідження – класифікація та найважливіші напрямки роботи експертних центрів Республіки Туреччина.

Короткий зміст роботи. У кваліфікаційній роботі проаналізовано роль аналітичних центрів (так званих «фабрик думок») у сучасній політиці на прикладі Туреччини в контексті глобальних викликів, регіональної безпеки та міжнародних відносин. Актуальність теми зумовлена зростанням впливу аналітичних центрів на прийняття політичних рішень, а також стратегічною роллю Туреччини у Чорноморському регіоні в умовах російсько-української війни.

Перший розділ присвячено загальнотеоретичному аналізу ролі аналітичних центрів у формуванні державної політики. Розглядаються моделі організації «мозкових центрів» у країнах Північної Америки, Європи та Азії, їхній вплив на владні структури та суспільство.

У другому розділі досліджено еволюцію та сучасний стан аналітичних центрів у Туреччині. Розкрито особливості їхнього фінансування, організаційної структури, тематичних напрямів та інструментів оцінки ефективності, а також вплив внутрішньополітичного контексту на їхню діяльність.

У третьому розділі здійснено аналіз зовнішньополітичної тематики у роботах провідних турецьких аналітичних центрів. Особливу увагу приділено поглядам турецьких експертів на відносини із США та ЄС, а також на події в регіонах Південного Кавказу, Близького Сходу та Африки. Вивчено позицію аналітичних центрів щодо російсько-української війни та потенціал Туреччини як стратегічного союзника України в контексті регіональної безпеки.

Результати дослідження підкреслюють важливість комплексного аналізу діяльності турецьких аналітичних центрів для кращого розуміння політичних процесів у регіоні, а також для розробки ефективних моделей українсько-турецького експертного співробітництва.

Ключові слова: «Think Tanks», «мозкові центри», зовнішня політика Туреччини, Центр стратегічних досліджень (SAM), Центр стратегічних досліджень Близького Сходу (ORSAM), Фонд політичних, економічних та суспільних досліджень (SETA), російсько-українська війна.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. Аналітичні центри в політиці: досвід Заходу та Азії.....	11
1.1. Вплив аналітичних центрів на процеси формування та прийняття політичних рішень: основи експертної роботи.....	11
1.2. Моделі «фабрики думок» Північної Америки та Європи.....	17
1.3. Організаційна модель і функціонування аналітичних центрів у країнах Азії.....	22
РОЗДІЛ 2. Еволюція аналітичних центрів у Туреччині: класифікація та оцінка ефективності діяльності.....	28
2.1. Інституційний розвиток аналітичних центрів у Туреччині та механізми їх фінансування.....	28
2.2. Провідні аналітичні центри Туреччини: типологія, функції та напрями діяльності.....	31
2.3. Ефективність аналітичних інституцій Туреччини: міжнародна оцінка та вплив політичного середовища.....	37
РОЗДІЛ 3 Тематика міжнародних відносин у практиці досліджень провідних «фабрик думок» Туреччини.....	42
3.1. Перспективи політичної взаємодії Туреччини із США та державами ЄС у висвітленні турецьких аналітичних центрів.....	42
3.2. Роль турецьких аналітичних центрів у формуванні оцінок політичних подій на Південному Кавказі, Близькому Сході та в Африці.....	45
3.3. Оцінка російсько-української війни в дослідженнях турецьких аналітичних центрів.....	50
ВИСНОВКИ.....	57
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	64

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дії Росії проти Грузії, Молдови та України показали, що система міжнародної безпеки, створена після Другої світової війни, не працює належним чином. Організація Об'єднаних Націй не змогла ефективно реагувати, країни ЄС розділилися в своїх позиціях, а НАТО переживає кризу. Зміна політики США, який більше не є лідером демократичних країн, також поставила питання про необхідність створення нових правил для міжнародної безпеки. Водночас стало зрозуміло, що деякі держави, які можуть стати регіональними лідерами, здатні забезпечити цю безпеку.

Зростаюча агресія Росії в Чорноморському регіоні привернула увагу до Туреччини, яка активно зміцнює свій політичний і військовий вплив у цьому регіоні, на Кавказі, в Сирії і навіть в Африці. Анексія Криму та захоплення Росією узбережжя Азовського моря ставлять під загрозу стратегічні інтереси Туреччини. Тому для України дуже важливо, щоб Туреччина підтримала її в боротьбі з Росією, адже вона може стати важливим союзником у цьому конфлікті.

Туреччина має значний політичний, військовий та економічний потенціал як регіональний лідер. Її сильні позиції на Кавказі, завдяки союзу з Азербайджаном, та в Сирії змушують Росію враховувати інтереси Анкари в багатьох міжнародних питаннях, включаючи російсько-українську війну. Для України важливо, що уряд президента Туреччини Реджепа Таїпа Ердогана з 2014 року постійно підтримує суверенітет та територіальну цілісність нашої країни, виконує роль посередника у справі звільнення полонених і надає технічну допомогу для розвитку Збройних Сил України.

У таких умовах надзвичайно важливо вивчити роботу турецьких аналітичних центрів – «фабрик думок». Ці центри, працюючи в інтересах турецького уряду, надають йому експертну оцінку щодо зовнішньої політики та пропонують рекомендації для вирішення важливих міжнародних проблем. Аналіз роботи таких центрів дозволить краще зрозуміти пріоритети турецького

уряду на міжнародній арені і допоможе Україні знайти ефективні моделі для співпраці з потенційним союзником.

На сьогодні питання ролі та значення аналітичних центрів Туреччини у формуванні зовнішньополітичного курсу країни практично не висвітлено в українській науковій літературі. Інформація про їхню діяльність зустрічається лише у загальних згадках в дослідженнях, що стосуються «мозкових центрів» в азійських країнах [13, С.1-277; 14, С.36-41]. Водночас існує велика кількість наукових праць дослідників з Вірменії, Росії, США, які акцентують увагу на важливості турецьких «фабрик думок» для формування політичних напрямків в країнах Чорноморського регіону, Східного Середземномор'я, Перської затоки та Червоного моря [28, С.339-340; 40, С.1-372]. Також є чимало наукових робіт турецьких дослідників, що визначають завдання та перспективи аналітичних центрів Туреччини в умовах глобальних змін у світовій політиці [21, С.1-19; 24, С.101; 31, С.1-544]. Тому всебічне дослідження діяльності турецьких експертних осередків є важливим завданням для української науки.

Метою дослідження є визначити значення та вплив турецьких експертних центрів на міжнародну політику та їх роль у формуванні політичної повістки на міжнародній арені, зокрема для України.

Мета визначає завдання дослідження. В їхньому числі:

- з'ясувати роль аналітичних центрів у процесах прийняття політичних рішень та визначити основні принципи їхньої роботи в демократичних суспільствах;
- оглянути найпоширеніші моделі «фабрик думок» у Північній Америці та Європі, проаналізувати їхні особливості;
- вивчити особливості функціонування «мозкових центрів» в азійських країнах, визначити їхню організаційну структуру та специфіку експертної діяльності;
- дослідити розвиток аналітичних центрів Туреччини, з'ясувати механізм їхнього фінансування;
- провести класифікацію турецьких «фабрик думок» та визначити їхні характерні особливості;

- проаналізувати ефективність роботи турецьких «фабрик думок», враховуючи рейтинги університету Пенсильванії (США) та сучасні політичні реалії Туреччини;
- дослідити перспективи політичної співпраці уряду Туреччини з США та країнами ЄС у сфері аналітичних досліджень турецьких експертів;
- вивчити аналітичні дослідження турецьких експертів щодо політичної ситуації на Південному Кавказі, Близькому Сході та в Африці;
- з'ясувати ключові підходи турецьких аналітиків до проблеми російсько-української війни.

Об'єкт дослідження – аналітичні центри Туреччини.

Предмет дослідження – класифікація та основні напрями діяльності експертних центрів Республіки Туреччина.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі застосовано метод системного аналізу, який став основою для логічного і послідовного дослідження організації та фінансування, а також діяльності аналітичних центрів у Республіці Туреччина, включаючи особливості їх науково-експертної роботи. Метод порівняльного аналізу порівнює аналітичні центри Туреччини з іншими країнами або регіонами, зокрема з країнами Європи або з іншими державами. Метод кейс-стаді допоміг у вивченні конкретних випадків детального аналізу конкретних аналітичних центрів та їхніх практик у кризових ситуаціях. Метод контент-аналізу був застосований для вивчення публікацій, звітів та досліджень, що видаються аналітичними центрами, з метою виявлення основних тенденцій і пріоритетів у їхній діяльності. Метод мережевого аналізу використано для дослідження взаємозв'язків і співпраці між аналітичними центрами, державними органами, приватними структурами та міжнародними організаціями. Метод експертних інтерв'ю допоміг зібрати дані від професіоналів та експертів, що працюють в аналітичних центрах, з метою отримання глибоких інсайтів про їх діяльність, виклики та стратегії. Метод статистичного аналізу надав кількісних показники діяльності аналітичних центрів, а саме фінансування, кількість публікацій, участь у міжнародних ініціативах тощо.

Наукова новизна дослідження визначається такими здобутками:

Новизна дослідження полягає в комплексному аналізі ролі та діяльності аналітичних центрів Туреччини в контексті міжнародних відносин, а також у вивченні моделей «мозкових центрів» різних регіонів світу з акцентом на політичні традиції та культуру цих країн. Вперше детально досліджено розвиток науково-аналітичних осередків у Туреччині, зокрема їх фінансування та ефективність, а також проведено аналіз конкретних аналітичних записок і статей турецьких експертів з важливих міжнародних питань, включаючи російсько-українську війну. Зроблено висновок про прямий зв'язок між експертними висновками і практичними кроками турецького уряду на міжнародній арені, що дає нове розуміння ролі аналітичних центрів у політичних процесах країни.

Практичне значення одержаних результатів. Кваліфікаційна робота носить науково-прикладний характер. Її результати можна використати у навчальному процесі в рамках освітньої програми за спеціальністю Б13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», зокрема у викладанні дисципліни «Політична аналітика і прогнозування».

Структура й обсяг кваліфікаційної роботи. Структура магістерської кваліфікаційної роботи відповідає визначеним меті й завданням. Вона складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, переліку посилань. Загальний обсяг роботи складає 69 сторінок, оригінальний текст – 56 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ПОЛІТИЧНІ «ФАБРИКИ ДУМОК»: ДОСВІД ЗАХОДУ ТА АЗІЇ

1.1. *Вплив аналітичних центрів на процеси формування та прийняття політичних рішень: основи експертної роботи*

Протягом останніх двох десятиліть роль аналітичних центрів у політичному житті країн стала активно обговорюваною темою в наукових колах Європи та Північної Америки. Особливу увагу звертають на те, що в умовах інформаційного суспільства та розвитку високих технологій у сфері засобів масової інформації відбуваються значні зміни не лише у внутрішній політиці, а й у способах формування міжнародних відносин. Йдеться, насамперед, про високий рівень поінформованості громадян і суспільства загалом, а також про зростаючий вплив неурядових та міжурядових організацій на розвиток суспільно-політичних процесів. У демократичних країнах, у таких умовах, державні діячі та провідні політики змушені враховувати позицію громадянського суспільства при формуванні як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Крім того, успіх у реалізації зовнішньополітичних завдань часто залежить від позиції міжнародних організацій, які мають власні інтереси у сфері міжнародних відносин. Отже, при розробці політичної стратегії державні діячі стикаються з двома важливими завданнями: 1. забезпечити підтримку в широких колах громадянського суспільства своєї країни, 2. уникнути конфліктів інтересів на міжнародній арені, де це можливо. Ці питання стали особливо актуальними в другій половині XX – на початку XXI століття у зв'язку з глобальними змінами в світі [6].

Заявлені проблеми дійсно є важливими, однак вони здебільшого стосуються аспектів комунікації між владою та суспільством і не дають конкретних відповідей на питання щодо механізмів ефективної роботи «мозкових центрів». Окрім зазначених проблем, перед державними діячами та політиками стоїть не менш важливе, але «традиційне» завдання – створити колектив радників (аналітиків), завдяки яким можна приймати обґрунтовані

рішення для вирішення важливих завдань внутрішньої та зовнішньої політики. Тому необхідно більш детально розглянути це питання.

Очевидно, що навіть державні діячі та політики з найвищим рівнем освіти не можуть бути універсальними фахівцями в усіх сферах. Тому їхні одноосібні рішення в питаннях стратегічного розвитку країни можуть бути дуже ризикованими, і ця проблема є особливо актуальною на сучасному етапі. Наприклад, у період таємної дипломатії, коли в світі переважали монархії та авторитарні режими, провали на міжнародній арені через некомпетентність урядів мали менший вплив на внутрішню ситуацію в країні через низький рівень інформованості населення та відсутність розвиненого громадянського суспільства. У сучасному світі ситуація значно змінилася: активна частина громадян активно стежить за політичним курсом влади, обговорюючи його, що безпосередньо впливає на виборчий процес і має важливі наслідки для влади. У таких умовах уряди та лідери провідних політичних сил потребують консультацій від фахівців-експертів, адже без урахування їхньої думки неможливо прийняти зважене державне рішення.

Треба також враховувати, що допомога експертів має не лише політичне, але й «адміністративно-технічне» значення. У багатьох сучасних країнах, особливо тих, які прагнуть стати регіональними або глобальними лідерами, державні службовці стикаються з великим обсягом інформації, що надходить як у паперовому, так і в електронному форматах. Проблема полягає в тому, що ця інформація часто є безсистемною або підібраною людьми, які розповсюджують її з власних політичних чи корпоративних інтересів. Частина цієї інформації є технічного або вузькоспеціалізованого характеру, і її значення державні службовці чи політики не можуть повною мірою оцінити без консультацій зі спеціалістами в відповідних галузях знань. Крім того, деякі повідомлення можуть не мати практичної цінності, оскільки суперечать ідеологічним переконанням і світогляду тих, кому вони адресовані [6]. Саме тому, для ефективної роботи аналітичних центрів важливим є питання надійних джерел інформації. Сьогодні інформаційними джерелами можуть бути не лише урядові

ресурси та дані органів державної влади, але й комерційні компанії, міжнародні організації, наукові розробки університетів та науково-дослідних інститутів тощо.

Таким чином, ключовими умовами для прийняття зважених і обґрунтованих політичних рішень є наявність компетентних експертів та ефективне управління інформаційними ресурсами. Історично, ще в епоху Середньовіччя та Нового Часу «бюрократична аналітика» (яка включала радників, наближених до влади) була основою для формування політичного курсу як в середині країни, так і на міжнародній арені. Однак, починаючи з XIX століття, коли суспільства Європи та Північної Америки досягли нового рівня розвитку, стало очевидним, що для ефективної роботи аналітичних центрів потрібні додаткові умови. Це можна показати на прикладі невдалих реформ Російської імперії в XIX – початку XX століття.

На початку XIX століття стала очевидною необхідність модернізації Російської імперії, що усвідомлював і імператор Олександр I. За його ініціативою було створено Таємний комітет, який мав займатися підготовкою реформ в країні. Однак проблема полягала в тому, що до складу комітету увійшли особисті друзі імператора, і, відповідно, робота комітету залежала від його настроїв, що не сприяло конструктивній комунікації з більш широкими колами прогресивного дворянства, які розуміли необхідність модернізації. Внаслідок цього, в країні почали формуватися таємні організації, в яких обговорювали власні варіанти реформ, деякі з яких були радикальними. Ці процеси завершилися повстанням декабристів, після чого в Росії надовго встановився режим реакції. Таким чином, відсутність гласності та відкритості в процесах підготовки політичних змін не лише знищила перспективи реформ, а й призвела до невдалого військового перевороту, що, в разі його успіху, міг мати непередбачувані наслідки для країни.

У середині XIX століття, після поразки Російської імперії в Кримській війні, в країні розпочалися реформи, одним із головних результатів яких стало скасування кріпосного права. Головною метою цих реформ було стабілізувати фінансову ситуацію в державі, яка була вкрай погіршена через неефективну

банківську політику уряду впродовж попередніх ста років. Російські дворяни, що були основними виробниками сільськогосподарської продукції, активно брали кредити під заставу своїх маєтків. Проте ці позики не використовувалися для розвитку виробництва, а скоріше для забезпечення розкішного способу життя аристократії. Як наслідок, на середину XIX століття більша частина поміщицьких земель була закладена під кредити, загальний розмір яких досягав шести річних бюджетів Росії. Якщо цей стан справ продовжувався, економіка імперії могла б зазнати катастрофи. Тому уряд Олександра II не мав іншого вибору, як терміново впроваджувати економічні реформи, які мали б на меті поліпшення фінансової ситуації.

Однак, процес підготовки реформи не був організований ефективно. У розробці реформ брали участь здебільшого зацікавлені особи – російські дворяни, які створили Губернські дворянські комітети. І хоча ці люди були глибоко зацікавлені в результатах реформи, її реалізація не була достатньо обґрунтованою. За їхньою участю було прийнято рішення, що основний тягар фінансування реформ лягав на плечі селян. Хоча селяни звільнялися від кріпосної залежності, вони десятиліттями виплачували викупні платежі, що мали компенсувати дефіцит бюджету, утворений через неповернення поміщиками своїх банківських кредитів. Ці заходи, а також продаж російських володінь в Америці, зокрема Аляски, дозволили хоч на деякий час стабілізувати фінансову ситуацію в державі. Це також дозволило розпочати розбудову промисловості та покращити інфраструктуру країни. Проте, наслідки для аграрного сектора були негативними, що призвело до важких економічних і соціальних наслідків, зокрема до першої російської революції 1905 року.

Цей історичний приклад чітко ілюструє те, як недостатня відкритість і гласність у процесах підготовки політичних реформ може призвести до непередбачуваних і небажаних наслідків. Відсутність належного залучення незалежних експертів і громадянських кіл, які не мали безпосереднього інтересу у політичному статусі та економічних реформах, призвела до того, що прийняті рішення не були до кінця ефективними і навіть шкідливими для країни в цілому.

Цей випадок підкреслює важливість використання незалежних експертних думок та консультацій під час розробки і впровадження державних реформ, оскільки без них можливі серйозні помилки, які мають далекосяжні наслідки для майбутнього розвитку держави.

При розробці та реалізації реформ у Російській імперії XIX століття діяли організації, які виконували певні функції експертних осередків. Однак, важливо зауважити, що згадані Таємний комітет Олександра I та Губернські дворянські комітети були лише тимчасовими структурами, створеними для вирішення конкретних завдань, а не постійними органами, які мали би здійснювати системний аналіз та моніторинг ситуації в країні. Постійних аналітичних осередків, що могли би проводити постійну оцінку зовнішньої та внутрішньої політики на користь уряду, не існувало до самого 1917 року.

Незважаючи на це, в Російській імперії вже існували інституції, здатні виконувати функції аналітичних центрів. Зокрема, земства, які активно займалися статистикою, медициною та освітою, володіли унікальною інформацією про соціально-економічний стан країни. Земства мали достатньо знань для того, щоб здійснювати оцінку внутрішніх процесів і впливати на ухвалення рішень на місцевому рівні. Навіть репресивні структури, такі як Департамент поліції та Окремий корпус жандармів, періодично надавали владі аналітичні звіти про ситуацію в державі, в яких висловлювались практичні пропозиції щодо стабілізації суспільно-політичної обстановки в країні.

Подібна ситуація склалася і в питаннях зовнішньої політики Росії. Однак, незважаючи на наявність фахівців з орієнталістики при Імператорській академії наук, уряд Російської імперії не мав повної та адекватної інформації про Японію напередодні російсько-японської війни. Це було наслідком не лише недостатньої координації між різними державними органами, але й загальної слабкості управлінської системи імперії та самодержавної форми правління. В результаті цієї ситуації Росія зазнала поразки у війні з Японією, що стало важливим чинником для подальших невдач у проведенні реформ, зокрема реформи

Столипіна. Ці невдачі стали одними з причин революційних процесів, які призвели до Лютневої революції 1917 року та падіння Російської імперії.

Такий розвиток подій чітко свідчить про важливість постійного наявного механізму аналітичної підтримки у вирішенні державних проблем. Відсутність належної аналітики та адекватного моніторингу призводить до серйозних політичних помилок і, зрештою, до катастрофічних наслідків для країни.

В умовах демократичного суспільства ефективність роботи експертних осередків значною мірою залежить від ініціативи та здорової конкуренції на ринку аналітичних послуг. Така конкуренція змушує експертів підвищувати якість своїх досліджень та аналітичних прогнозів, що, в свою чергу, створює не лише позитивний імідж відповідних «мозкових центрів», а й забезпечує їхнє фінансування. Це особливо важливо для підтримки сталого розвитку таких структур і надання їм необхідних ресурсів для якісної роботи. Проте принцип конкурентності в роботі «фабрик думок» може бути ефективно реалізований тільки в умовах відкритого та прозорого суспільства, де політичні сили та влада проявляють системний інтерес до аналітичної продукції та результатів, які ці осередки надають.

Історія показує, що за відсутності належної підтримки та системного інтересу з боку влади ефективність аналітичної роботи може бути значно знижена. Наприклад, в Російській імперії, однією з перших структур, яка взяла на себе функцію аналітичної роботи, було III Відділення імператорської канцелярії, яке було створене після придушення повстання декабристів. Його завданням було, серед іншого, вивчення суспільної думки в країні. Пізніше ці функції почали виконувати й інші органи, зокрема працівники Департаменту поліції. Однак, як показує історія, ефективність їхньої аналітичної роботи була обмежена не тільки недостатнім фаховим рівнем працівників, але й переоцінкою власної компетенції з боку царя та урядовців щодо управління державою та суспільством. У результаті, між цими відомствами виникла конкуренція за вплив на монарха, який скоріше оцінював доступ до себе, а не якість ідей, що мали б на меті оздоровлення суспільства.

Це свідчить про те, що в умовах, коли існує політичне змагання за доступ до влади, а не за поліпшення соціально-економічної ситуації, навіть найкраще організовані аналітичні структури не можуть ефективно виконувати свої функції. Це важливо враховувати, оскільки конкуренція і взаємний інтерес до реальних ідей значно підвищує рівень продуктивності та результативності аналітичних центрів.

1.2. *Моделі «фабрик думок» Північної Америки та Європи*

Проблеми з аналітичною роботою на рівні уряду, описані в підрозділі 1.1, були характерні не лише для Російської імперії. Стрімкий розвиток світової економіки, ускладнення міжнародних відносин і швидкі зміни суспільно-політичної ситуації в країнах світу вимагали нових форм і нової якості аналітичних досліджень для прийняття зважених і ефективних рішень. Проте, початок Першої світової війни з її руйнівними наслідками продемонстрував неготовність політичних еліт провідних держав Європи передбачити її глобальні небезпеки та ризики. Це підкреслило важливість створення нових експертних осередків, здатних забезпечити владу та політиків аналітичною продукцією, що дасть змогу запобігти кризовим ситуаціям.

Тому усвідомлення необхідності створення таких аналітичних центрів стало очевидним після завершення Першої світової війни. З того часу і до сьогодні в світі існують різні моделі експертних осередків, що функціонують у межах різних історико-політичних традицій, сприяючи розвитку аналітики в контексті глобальних і локальних викликів.

Одним із найбільш яскравих прикладів розвитку фабрик думок є США, де експертні осередки відіграють надзвичайно важливу роль у політичному житті. За версією канадського науковця Д. Абельсона, становлення «американської моделі» експертних центрів відбувалося в кілька етапів. Перший етап початку XX століття характеризувався створенням політико-академічних установ та об'єднань, таких як Russell Sage Foundation (1907), Carnegie Endowment for

International Peace (1910) та Council on Foreign Relations (CFR, 1921). Ці установи спочатку функціонували як науково-дослідні організації, але вже дуже швидко перетворилися на важливі дискусійні майданчики для політичних еліт країни.

Ці аналітичні центри, хоч і намагалися зберігати політичну нейтральність, вбачали своє головне завдання у поширенні серед громадян США політичної освіти, а також у розв'язанні важливих питань внутрішньої політики. Вони стали важливими елементами політичного ландшафту, надаючи можливість урядовцям і громадським діячам отримувати обґрунтовані аналітичні матеріали для ухвалення зважених рішень. Такий підхід допоміг виявити важливі суспільні тренди та стратегії, які мали вплив на внутрішню та зовнішню політику США впродовж XX століття [17, С.1-283].

Другий етап розвитку експертних центрів розпочався після Другої світової війни і був безпосередньо пов'язаний з формуванням ролі США в якості лідера демократичних країн світу. Це поставило перед Вашингтоном цілу низку нових завдань і викликів, які неможливо було розв'язати без роботи численних спеціалістів з різних галузей знань. Саме для розробки науково обґрунтованої стратегії міжнародних відносин був використаний ресурс існуючих експертних осередків та нових аналітичних центрів, що отримали назву «Think Tanks» (мозкові центри) [3, С.81]. Уже з кінця 40-х років XX ст. американські «мозкові центри» являли собою складну багатовимірну мережу дослідницьких центрів, окремих лабораторій, різноманітних фондів, закладів вищої освіти, а також лобістських груп, які реалізовували завдання і функції аналітичних центрів [12, С.170]. Найважливіші з них – Корпорація Research and Development (R&D), 1948, Hudson Institute, 1961, The Urban Institute, 1968 та інші [17, С.1-283; 42; 48; 60].

Початок третього етапу розвитку «фабрик думок» Америки, який триває досі, спостерігався на рубежі 60-70-х років XX ст. На цьому етапі їхнім важливим завданням стало не лише об'єктивне дослідження поточних політичних процесів, але також захист певних ідеологічних цінностей. Ці зміни пояснюються подіями Холодної війни (особливо під час війни у В'єтнамі), які супроводжувалися ідеологічними суперечностями між країнами демократичного світу та

радянським блоком. Зіграли свою роль також рух на захист громадянських прав і свобод, посилення боротьби з расовою дискримінацією, поступовий занепад традиційних американських політичних партій, а також процеси загальної децентралізації в державі [3, С.78; 44, С.173; 63, С.138]. Саме в цей період розпочали свою роботу впливові «фабрики думок» США, які вважаються одними з найважливіших експертних осередків світу: The Heritage Foundation, 1973, та Center for International Private Enterprise (CIPE), 1983 [55; 25].

Особливості розвитку аналітичних осередків у США за три етапи значно вплинули на їхню природу та структуру. Важливо відзначити, що до складу американських «мозкових центрів» входять організації з різним правовим статусом і ступенем залежності від політичних сил, що ускладнює їх класифікацію. Один з варіантів класифікації запропонував американський дослідник Х. Віарди, який поділяє «фабрики думок» США на чотири категорії:

- маленькі науково-дослідні центри, аналітичні результати яких використовуються більшими організаціями;
- регіональні експертні центри, які змушені застосовувати нестандартні методи самореклами;
- наукові установи, що спеціалізуються на конкретних вузьких темах;
- урядові аналітичні організації [63, С.1-201].

Однак ця схема відображає лише частину реальності. По-перше, вона не передбачає єдиного принципу для класифікації аналітичних центрів, оскільки, наприклад, об'єднання урядових експертних установ з організаціями, що займаються саморекламою, схоже на спробу порівняти «кругле» з «зеленим». По-друге, в США межа між «мозковими центрами» та лобістськими групами, які також претендують на статус експертних установ, є дуже умовною. Насправді обидві категорії займаються лобізмом, але теоретично «мозкові центри» ставлять на перше місце наукові дослідження суспільно-політичних процесів.

Хоча формально більшість американських «фабрик думок» вважають себе як незалежні експертні центри, на практиці їхня діяльність часто пов'язана із впливовими політичними силами, фінансово-промисловими структурами та

транснаціональними корпораціями. Це приховується за складною системою фінансування, яка включає державні замовлення, гранти та спеціальні фонди. Відтак, лише ті аналітичні центри, які мають прозору фінансову модель і чітко окреслені ідеологічні орієнтири, можуть вважатися умовно незалежними. Серед них можна назвати Фонд Карнегі за міжнародний мир (Carnegie Endowment for International Peace) та Фонд Рассела Сейджа (Russell Sage Foundation), які з моменту заснування забезпечені великими фундаціями, що фінансують їхню наукову діяльність. До цього переліку також належить фундація «Спадщина» (The Heritage Foundation), яка вирізняється чітко задекларованою ідеологічною позицією (консервативною) та відкритою (корпоративною) фінансовою структурою.

Окрім «американської», на Заході існує й інша модель аналітичних центрів, «англійська». Вона представлена впливовими міжнародними експертними структурами, такими як Chatham House, Adam Smith Institute, International Institute for Strategic Studies, Amnesty International. За способом організації, фінансуванням і підходами до досліджень вони багато в чому подібні до своїх американських аналогів. Проте британські «мозкові центри» мають низку характерних рис. Насамперед вони системно аналізують політичні процеси не лише у Великобританії, а й у регіонах, де Лондон має стратегічні інтереси. Крім того, окремі провідні аналітичні установи поєднують науково-дослідну діяльність із просвітницькою місією – інформуванням громадськості про актуальні міжнародні, екологічні, політичні й соціальні виклики. Це сприяє активній комунікації з суспільством і забезпечує відкритість та об'єктивність досліджень [1; 5, С.184–185].

Окреме місце в системі аналітичних центрів Європи та Північної Америки посідають «мозкові центри» Німеччини. «Німецька модель» таких установ суттєво відрізняється від американської та британської, що зумовлено особливостями розвитку німецької державності після Другої світової війни. З огляду на історичний досвід приходу фашистського режиму до влади парламентським шляхом, у німецькому суспільстві сформувався консенсус щодо

необхідності політичного представництва всіх сил, які здобули підтримку виборців і пройшли до парламенту [9]. Відтак, кожна політична партія, що вдруге потрапляє до Бундестагу, отримує право створити власний фонд (аналітичний центр), який функціонуватиме в межах її ідеологічної платформи [10]. Водночас діяльність цих фондів не передбачає участі в партійній роботі, а зосереджена на підготовці аналітичних матеріалів для депутатів і урядовців із відповідної ідейної позиції. Ключовим є те, що фінансування таких фондів здійснюється з державного бюджету, а будь-які інші джерела фінансування суворо обмежені.

Ця система має низку переваг. По-перше, державні органи Німеччини отримують аналітичні звіти, підготовлені експертами з урахуванням ідеологічних орієнтирів партій, які фактично представляють виборців у парламенті. При цьому ці експерти не є ані організаційно, ані фінансово залежними від політичних партій. По-друге, державне фінансування та жорстке регулювання спонсорських внесків створює запобіжники проти впливу фінансових, олігархічних або радикальних сил на діяльність таких аналітичних центрів.

Станом на сьогодні в німецькому парламенті діють аналітичні фонди, що репрезентують шість основних ідеологічних напрямів: соціал-демократичний (Фонд Фрідріха Еберта), консервативно-центристський (Фонд Конрада Аденауера), ліберальний (Фонд Фрідріха Наумана), екологічний та соціально-орієнтований (Фонд Гайнріха Белля), християнсько-соціальний (Фонд Ганса Зайделя) та марксистський (Фонд Розі Люксембург).

Окрім фондів, безпосередньо пов'язаних із парламентськими партіями, в Німеччині функціонує низка незалежних аналітичних осередків з іншими принципами організації та фінансування. Їх можна умовно поділити на кілька груп:

- а) так звані «університети без студентів», основним завданням яких є науково-аналітична робота в галузі міжнародних відносин, безпеки та миру;
- б) експертні центри при економічних дослідницьких інститутах, які спеціалізуються на перетині політики, економіки та наукових підходів;

в) інформаційно-аналітичні підрозділи в державних структурах, зокрема у Федеральному міністерстві фінансів, Міністерстві економіки, а також у Науковій раді при міністрові фінансів. Ці відділи здійснюють оцінку стану національної економіки та аналізують ключові тенденції її розвитку [1].

1.3. Організаційна модель і функціонування аналітичних центрів у країнах Азії

«Фабрики думок» азійських країн вирізняються істотною специфікою в структурі, системі фінансування та принципах функціонування, що значною мірою зумовлено традиціями політичної культури й управлінських практик цього регіону. Однією з характерних рис є активна участь держави в регулюванні діяльності аналітичних центрів, що є типовим для більшості країн Азії [14, С.33]. Загалом, аналітичні установи цього регіону можна умовно розділити на три основні групи:

а) Аналітичні центри мусульманських країн, діяльність яких перебуває під значним впливом релігійної (ісламської) ідеології. Найвищий рівень ідеологічного контролю спостерігається в Ірані (так звана іранська модель), де після Ісламської революції 1979 року було повалено монархію, а країна перетворилася на ісламську республіку — одну з небагатьох теократичних держав сучасного світу. Завдяки високому рівню технологічного розвитку, багатим природним ресурсам та значному людському потенціалу, Іран відіграє помітну роль у політичному житті азійського континенту. Провідним аналітичним осередком країни є Інститут політичних і міжнародних досліджень при Міністерстві закордонних справ Ірану, розташований у Тегерані. Заснований у 1983 році, Інститут здійснює дослідження в сфері міжнародної політики на замовлення МЗС [13, С.1–277]. Його діяльність здійснюється в закритому режимі під вирішальним впливом державної ідеології, зокрема концепції «ісламського розвитку». Це простежується і в зовнішньополітичній доктрині Ірану, яка включає активну співпрацю з авторитарними режимами, тривале протистояння з

Ізраїлем та підтримку ісламістських терористичних угруповань на Близькому Сході.

б) *Аналітичні центри, що функціонують в умовах балансу між адміністративним впливом та політичною ідеологією.* Типовим прикладом цього типу є Китайська Народна Республіка (так звана китайська модель), яка впродовж другої половини XX – початку XXI століття здійснила складну трансформацію: від централізованої комуністично-сталінської системи управління до моделі, в якій поєднуються елементи адміністративного ресурсу та партійно-ідеологічного контролю з ринковими економічними механізмами. В таких умовах діяльність аналітичних центрів у Китаї набуває відносної автономії, переважно в економічній сфері. Зокрема, «мозкові центри» активно долучаються до розробки стратегічних концепцій зовнішньоекономічної експансії держави. Найбільш яскравим прикладом є участь аналітичних установ у формуванні політики в межах проєкту «Один пояс — один шлях», який передбачає створення китаєцентричної глобальної мережі торговельно-економічних комунікацій. Однак, незважаючи на економічну активність, дослідження, що стосуються зовнішньої політики КНР, продовжують перебувати під жорстким контролем Комуністичної партії та урядових структур, а їхні результати здебільшого не є відкритими для широкого загалу. Ефективність таких досліджень також викликає питання, зокрема з огляду на невиразну і суперечливу позицію Китаю під час російсько-української війни 2014–2025 років.

в) *Аналітичні центри, що поєднують культурні традиції власних народів із досвідом «фабрик думок» західного зразка.* У цьому контексті показовим прикладом є Індія (індійська модель), де перші аналітичні осередки почали формуватися ще за часів британського колоніального панування. Відтак, інституційна модель індійських «мозкових центрів» зазнала значного впливу з боку британських дослідницьких практик. Разом із тим, діяльність індійських експертних спільнот значною мірою визначається національними культурними й релігійними чинниками. Зокрема, значна частина аналітиків керується ідеологією, що спирається на цінності індуїзму, що, своєю чергою, зумовлює

пацифістську спрямованість зовнішньої політики Індії. Впродовж останніх десятиліть уряд країни послідовно розвиває добросусідські відносини з державами регіону та світу [2; 43, С.1–582]. Як і в інших країнах Азії, більшість аналітичних центрів Індії тісно пов'язані з органами державної влади, які виступають основними замовниками їхніх досліджень.

Водночас політична система Індії не передбачає жорсткого ідеологічного чи адміністративного контролю над діяльністю експертного середовища. Це створює сприятливі умови для реалізації основоположних принципів ефективної роботи «мозкових центрів», серед яких: відкритість, незалежність, системність, ініціативність та конкурентність. Такий рівень свободи сприяє розвитку аналітичних установ і дає змогу їм впливати на прийняття державних рішень на основі обґрунтованих і раціональних підходів.

Додатковим чинником, що позитивно позначається на діяльності індійських аналітичних центрів, є відсутність жорстких законодавчих обмежень у сфері їх фінансування. Окрім бюджетних асигнувань, експертні інституції активно залучають кошти від представників національного бізнесу та міжнародних донорських організацій. Наприклад, аналітико-дослідницький фонд *Observer Research Foundation* (ORF) є одним із найвпливовіших незалежних центрів, який було створено за ініціативи індійських підприємців і який продовжує отримувати від них стабільну фінансову підтримку [33; 45].

Поряд із цим, в окремих країнах Азії функціонують аналітичні центри, що в більшій мірі віддзеркалюють унікальні політичні традиції та культурно-історичну специфіку своїх народів. Ці установи вирізняються оригінальністю навіть у межах загального культурно-політичного простору азійського континенту. До таких країн можна віднести Японію, Тайвань, Ізраїль і Туреччину. Особливостям функціонування аналітичних центрів Турецької Республіки буде присвячено наступний підрозділ нашого дослідження.

В сучасному світі, в умовах розвитку високих технологій та засобів масової інформації, відбуваються кардинальні зміни як у розвитку внутрішньополітичних процесів, так і в технологіях формування стратегії

міжнародних відносин. Мова йде, передусім, про достатньо високий рівень поінформованості суспільства щодо перебігу політичних подій а також про зростання впливу на розвиток політичних процесів неурядових, міжурядових та міжнародних організацій. В таких реаліях державні діячі та провідні політики в демократичних країнах мають зважати на позицію громадянського суспільства при формуванні ключових засад внутрішньої і зовнішньої політики держави. Крім того, успішна реалізація завдань зовнішньої політики дуже часто безпосередньо пов'язана з позицією міжнародних організацій. Сам тому при формуванні засад внутрішньої та зовнішньої політики перед державними діячами демократичних країн постають дві ключові проблеми: по-перше, пошук підтримки в середовищі власних громадян; по-друге, уникнення конфлікту інтересів у міжнародних відносинах там, де це буде можливо.

Крім того, перед політиками та державними діячами існує «традиційне» завдання для країн будь-якої системи управління. Воно полягає у здатності сформувати колектив аналітиків (радників), за допомогою яких уряд зможе приймати фахові рішення задля вирішення актуальних завдань зовнішньої та внутрішньої політики держави. Саме високий рівень професіоналізму експертів є наріжним каменем успішності роботи аналітичних центрів як в минулому, так і в сучасному світі. Крім того, в умовах демократичного суспільства ефективність роботи «фабрик думок» забезпечується також принципами гласності, незалежності експертів, системності їхньої роботи, ініціативності та конкурентності.

Аналітичні центри («мозкові центри», «фабрики думок») мають суттєві відмінності в організації та засадах роботи в різних регіонах світу. Вони умовно можуть бути поділені на «Західні» (Європа та Північна Америка) та «Азійські» (країни Азії та Тихоокеанського басейну). Вони, в свою чергу, також мають внутрішню специфіку своєї діяльності.

Західні аналітичні центри (США та країни Європи) являють собою конгломерат різних за статусом науково-експертних установ які працюють в інтересах уряду та політичних сил своїх країн. В їхньому числі – фонди з різною

системою фінансування, експертні підрозділи вищих учбових закладів, наукові інститути, численні лобістські групи, тощо. Їх об'єднує відкритість науково-аналітичних досліджень, конкурентність роботи на ринку аналітичних послуг, декларативна незалежність від політичних чи фінансових впливів. Оригінальною, в сенсі незалежності, є німецька модель «фабрик думок», визначальною складовою якої є система партійних фондів. Представляючи політичні партії що пройшли до парламенту вони фінансуються державою і захищають ідеологію політичних сил, але не займаються партійною роботою. Втім, тема ступеню реальної незалежності «мозкових центрів» країн Північної Америки і Європи продовжує бути темою дискусії в науковому середовищі.

Аналітичні центри країн азійського континенту за формально організаційними ознаками можуть мало відрізнятися від відповідних установ Європи та Північної Америки. Проте вони мають суттєві відмінності у засадах своєї роботи. Перше, що відрізняє їх від «фабрик думок» західного світу – високий ступінь залежності від держати та (або) державної ідеології. Класичною в цьому сенсі є «іранська модель» аналітичних центрів Азії, експерти якої перебувають під повним контролем урядових структур та ідеологічних цінностей ісламу в розумінні правителів цієї теократичної держави. «Китайська модель» також передбачає контроль експертного середовища з боку урядових та партійних структур комуністичного керівництва країни. Проте китайські аналітики мають відносну свободу дій при розробці економічної стратегії держави, в тому числі на міжнародній арені. Проте завдання, пов'язані із зовнішньополітичними цілями Пекіна розробляється китайськими аналітиками в закритому режимі. Окремої уваги заслуговує «індійська модель» експертних центрів країн Азії. В Індії переважна більшість «фабрики думок» також працює в тісному контакті з органами державної влади – відповідними міністерствами і відомствами. Проте ця країна в колоніальний період своєї історії зазнала політичного впливу Англії. Як наслідок, вплив державних інституцій на роботу експертів не є настільки визначальним як в Ірані чи Китаї. Як і в інших країнах Азії на роботу аналітичних центрів впливає фактор ідеології. Проте, на відміну

від ісламу (Іран) чи марксизму (Китаї) в Індії експерти перебувають під впливом індуїзму – національної релігії що проповідує ідеї пацифізму та мирного співіснування між народами. Саме тому індійські «фабрики думок» мають найвищий серед країн Азії потенціал роботи згідно принципів гласності, незалежності, системності, ініціативності та конкурентності.

РОЗДІЛ 2.

ЕВОЛЮЦІЯ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ ТУРЕЧЧИНИ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Інституційний розвиток аналітичних центрів Туреччини та механізми їх фінансування

Аналітичне середовище Турецької Республіки тісно інтегроване в систему державного управління: експертно-дослідницькі установи активно функціонують у структурі підвідомчих органів міністерств і відомств, а також при закладах вищої освіти, різноманітних наукових інститутах, пов'язаних із Радою з науково-технічних досліджень Туреччини (TÜBİTAK), неприбуткових організаціях та приватному секторі. Фінансування таких установ здебільшого здійснюється в межах реалізації прикладних наукових досліджень, насамперед у галузі політології та суміжних дисциплін.

Варто підкреслити, що розвиток політичної науки в Туреччині тривалий час відбувався під значним впливом західної політико-філософської думки. Як наслідок, методологічна база сучасних турецьких політологічних досліджень здебільшого спирається на парадигми, запозичені з наукової традиції США та Великої Британії. Такий вплив зумовив відсутність виразних «національних шкіл» політичного аналізу, а також бракує оригінальних підходів до вирішення актуальних політичних проблем, які б чітко вирізнялися на тлі західної традиції.

Активна інституціоналізація аналітичних центрів у Туреччині розпочалася в період суспільно-політичної турбулентності 1960–1990-х років, коли країна переживала військові перевороти, ідеологічну поляризацію та пошук демократичної моделі розвитку. У цей час було створено низку ключових експертних платформ, які відіграли значну роль у формуванні політичного дискурсу. Зокрема, у 1969 році було засновано Центр економічних і соціальних досліджень (*Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi – ESAM*), у 1974 – Інститут зовнішньої політики (*Dış Politika Enstitüsü*), у 1985 – Фонд стратегічних і соціальних досліджень регіону Мармурового моря (*Marmara Grubu Stratejik ve*

Sosyal Araştırmalar Vakfı), а в 1995 році – Центр стратегічних досліджень при Міністерстві закордонних справ (*Stratejik Araştırmalar Merkezi – SAM*).

На думку ряду зарубіжних дослідників, створення цих аналітичних установ стало одним із каталізаторів якісних змін у розвитку Туреччини, оскільки діяльність «мозкових центрів» охопила широкий спектр соціально-політичних, економічних та міжнародних питань.

Частина аналітичних центрів Туреччини виникла за ініціативи представників великого бізнесу, орієнтованого на захист власних інтересів, тоді як інші діяли на підтримку уряду, сформованого після військового перевороту 1980 року. Водночас, низка дослідницьких установ активно сприяла просуванню неоліберальної економічної політики, що впроваджувалася після відновлення демократичного правління у 1982–1983 роках [23, с. 237].

На межі 1990-х – 2000-х років в Туреччині відбувся якісний стрибок у розвитку науки загалом та аналітичної сфери зокрема. Цьому сприяли як завершення епохи Холодної війни, так і політичні трансформації в країні, зокрема прихід до влади правоцентристської Партії справедливості та розвитку. Позиціонуючи себе як проєвропейська сила, нова політична еліта задекларувала прихильність до західних цінностей, серед яких – ринкова економіка та інтеграція до Європейського Союзу. Одним із наслідків цієї стратегії стало переорієнтування державної політики на підтримку наукової сфери, що супроводжувалося збільшенням фінансування дослідницьких ініціатив.

Так, якщо наприкінці 1990-х років обсяг державних витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи становив лише 0,37% від внутрішнього валового продукту, то до 2012 року цей показник зріс до 0,97%. Зростання фінансових інвестицій у науку мало безпосередній вплив на динаміку створення нових дослідницьких центрів. За даними турецьких дослідників, у період з 1960 по 1989 роки було засновано 12% нині діючих аналітичних установ, у 1990–1999 роках – 17%, а з 2000 до 2021 року – вже 71% [21, с. 7]. У 2014 році міністр фінансів Туреччини Мехмет Шимшек публічно озвучив стратегічну мету – збільшити частку витрат на наукові дослідження до 3% ВВП до 2023 року.

Однак, реалізація цієї амбітної мети зазнала труднощів через низку внутрішніх і зовнішніх викликів. У 2020 році, зокрема, країна зіткнулася з глибокою валютною кризою, що була спричинена посиленням санкційного тиску з боку США та загостренням відносин з Європейським Союзом, зокрема в контексті міграційної політики. Незважаючи на зростання державного фінансування наукових досліджень у 2019 році на 14,6% (до 14,9 млрд турецьких лір), їх частка у ВВП становила лише 0,35%. А в кризовому 2020 році, на тлі девальвації турецької ліри, цей показник знизився до 0,28% (14,3 млрд лір).

Утім, подальша стабілізація економічної ситуації дозволила відновити позитивну динаміку: у 2021 році фінансування досліджень зросло до 18,3 млрд турецьких лір [26]. Це створило передумови для посилення ролі науково-аналітичних центрів у формуванні державної політики Туреччини та сприяло зростанню їхньої інституційної спроможності.

Якщо розглядати систему фінансування аналітичних центрів Туреччини детальніше, варто наголосити, що вона не обмежується лише державним бюджетом. Значна частина аналітичних інституцій функціонує у правовому статусі некомерційних організацій, для яких турецьке законодавство передбачає дві основні організаційно-правові форми – некомерційні товариства (дернеки) та фонди (вакифи). Згідно з чинним правовим полем, джерела прибутків таких установ можуть бути різноманітними: від членських внесків, доходів від діяльності, що відповідає їхнім статутним цілям, до грантів і добровільних пожертв як внутрішніх, так і зовнішніх донорів.

Це надає організаціям, зокрема фондам, значну фінансову гнучкість. Наприклад, Міжнародний фонд ісламської думки (International Institute of Islamic Thought – ІІТ), що діє в Туреччині, у своєму статуті декларує статутний капітал у розмірі 100 000 турецьких лір, які були надані його засновниками. Ця сума є символічною, що свідчить про наявність альтернативних джерел фінансування. При цьому в офіційних документах фонду зазначено, що його активи можуть збільшуватися за рахунок додаткових надходжень, зокрема після його створення,

однак жодних уточнень щодо механізмів або джерел цих надходжень не подається [59].

Законодавчі норми Туреччини також дозволяють некомерційним організаціям, включаючи аналітичні центри, легально отримувати фінансову допомогу як від держави, так і від іноземних донорів. Окрім того, фонди мають право здійснювати економічну діяльність з метою подальшого використання прибутку на реалізацію своїх статутних завдань [62]. Важливо, що турецьке право також передбачає можливість для таких організацій діяти за межами країни, що відкриває їм шлях до міжнародної співпраці, участі у глобальних проектах та залучення іноземних експертів.

З огляду на викладене, можна стверджувати, що, попри певні економічні труднощі, уряд Туреччини забезпечує стійку підтримку наукових і аналітичних ініціатив. Система фінансування в цій сфері має змішаний характер – державне фінансування доповнюється активним залученням приватних пожертв, грантів міжнародних організацій, а також доходів від власної господарської діяльності самих центрів. І хоча задекларована мета досягнення 3% ВВП на потреби досліджень ще не реалізована, наявні фінансові механізми дозволяють забезпечити стабільну роботу аналітичних центрів, які відіграють важливу роль у формуванні внутрішньої та зовнішньої політики сучасної Туреччини.

2.2. Провідні аналітичні центри Туреччини: типологія, функції та напрями експертної діяльності

Інформація щодо кількості аналітичних центрів у сучасній Туреччині варіюється залежно від джерела. Зокрема, в турецьких академічних публікаціях часто наводиться оцінка, згідно з якою в країні діє понад 50 «мозкових центрів» (тур. *düşünce kuruluşları*). Водночас західні дослідники подають значно нижчі показники. Наприклад, за оцінками, оприлюдненими в американському журналі *Foreign Affairs*, на території Туреччини функціонує лише 21 аналітичний центр;

згідно з цими даними, Туреччина поступається не тільки сусідній Румунії (де налічується 53 таких установ), але й Кенії (42) та Нігерії (38) [35, с. 91–104].

Подібна розбіжність пов'язана з тим, що західні аналітики зазвичай не включають до переліку «фабрик думок» державні дослідницькі організації чи експертні структури при наукових установах. У цьому дослідженні ми спиратимемося переважно на внутрішні турецькі джерела, оскільки вони краще враховують національні особливості функціонування експертного середовища, що суттєво відрізняється від американських або європейських моделей.

Згідно з турецькою статистикою, нині в країні діє 54 аналітичні центри, з яких 27 розміщено у столиці – Анкарі, ще 22 – у Стамбулі. Решта кілька центрів розташовані в інших регіонах країни [21, с. 6]. Турецький політичний аналітик Фатіх Кескін розробив власну типологію аналітичних центрів Турецької Республіки, запропонувавши поділ на чотири основні категорії.

Аналітичні структури (як цивільного, так і військового спрямування), що діють при державних органах влади. Прикладом такого типу є Центр стратегічних досліджень (*Stratejik Araştırmalar Merkezi, SAM*), який функціонує при Міністерстві закордонних справ Туреччини. Центр був заснований у 1995 році та спеціалізується на дослідженнях у сфері міжнародної політики й регіональної безпеки. Його аналітики застосовують міждисциплінарний підхід, залучаючи фахівців з політичних наук, економіки, фінансів і культури. Діяльність Центру вирізняється високим рівнем професійності, що пояснюється участю в його роботі провідних науковців, серед яких є ректори, декани та професори провідних турецьких університетів [36; 39].

Аналітичні центри при закладах вищої освіти Туреччини. До цієї категорії належать науково-дослідні підрозділи, що діють в межах університетів та орієнтовані на розробку стратегічних рекомендацій у різних сферах державної політики. Один із прикладів – Центр стратегічних досліджень при Університеті Бейкент (*Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi*), створений у 2008 році. Цей центр спеціалізується на аналізі питань регіональної безпеки, зокрема ситуації на Близькому Сході, а також на проблематиці енергетичної й космічної

безпеки Туреччини. Для поширення результатів досліджень Центр активно організовує наукові заходи — конференції та симпозіуми — за участю широкого кола експертів з Туреччини та інших країн [36].

Аналітичні центри з ідеологічним спрямуванням, включно з пропагандистськими структурами, що діють за межами країни. До таких центрів належить, зокрема, Центр євразійських стратегічних досліджень (Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, ASAM). Основна діяльність ASAM зосереджена на дослідженнях у сфері зовнішньої політики та безпеки. Згідно з офіційною інформацією, його мета — інформування громадськості та вплив на політичний дискурс через аналіз можливих сценаріїв розвитку подій, оцінку загроз, ризиків і викликів, а також формулювання пропозицій, що відповідають національним інтересам Туреччини [36; 20].

Попри заявлену незалежність, аналітична діяльність двох філій ASAM — Інституту вірменознавства (Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, ERAREN) та Інституту дослідження злочинів проти людства (İnsanlığa Karşı Suçlar Araştırma Enstitüsü, İKSAREN) — демонструє чітку ідеологічну орієнтацію. Зокрема, у своїх публікаціях ці установи активно відстоюють позиції, які відповідають офіційному турецькому наративу щодо конфлікту на Південному Кавказі, виступаючи з різкою критикою вірменських наукових підходів та послідовно підтримуючи Азербайджан у його суперечках з Вірменією.

Політичні фонди (вакфи) як інституційні аналітичні осередки. Яскравим прикладом такої структури є Турецький фонд економічних і соціальних досліджень (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, TESEV). Цей фонд був заснований у 1994 році з метою розробки аналітичних рішень щодо нагальних соціальних та політичних питань Туреччини. Як зазначено на офіційному вебсайті TESEV, діяльність його експертів не обмежується короткотерміновими прогнозами — їхні висновки базуються на глибоких наукових дослідженнях і спрямовані на надання обґрунтованих рекомендацій як державним інституціям, так і громадянському суспільству [36; 57].

На нашу думку, класифікаційна схема турецьких аналітичних центрів, запропонована Фатіхом Кескіном, не є досконалою; вона базується переважно на юридичному статусі організацій та їхній взаємодії з державними або навчально-освітніми структурами. Однак така схема недостатньо відображає концептуальні та ідеологічні цінності, яких дотримуються колективи цих «мозкових центрів». Саме тому вважаємо за необхідне звернутися до додаткових класифікаційних характеристик турецьких аналітичних установ.

Проблема класифікації турецьких «фабрик думок» полягає також у тому, що значна їх частина декларує свою незалежність і позапартійність. Проте ці заяви здебільшого є декларативними: в реальності експертні середовища Туреччини не прагнуть відкрито афішувати свої зв'язки з політичними партіями чи лобістськими групами. У країні офіційно не існує аналітичних центрів, які би прямо представляли інтереси політичних партій, як це, наприклад, практикується в Німеччині. Водночас зміст експертних досліджень, риторика публікацій та ідеологічні акценти можуть свідчити про реальну спорідненість окремих центрів з тими чи іншими політичними силами, як урядовими, так і опозиційними.

Яскравим прикладом є один із найвпливовіших аналітичних центрів країни – Фонд політичних, економічних та суспільних досліджень (SETA). На офіційному сайті організації серед головних завдань задекларовано отримання актуальних знань у сфері політики, економіки та суспільства, а також інформування політиків і громадськості про зміни в цих сферах [50]. Втім, попри заявлений позапартійний характер, SETA фактично тісно пов'язаний із правлячою Партією справедливості і розвитку, що підтверджується як аналітиками, так і кадровим складом організації. Дослідники, що працюють у Фонді, нерідко займають посади в державному апараті, або ж безпосередньо є членами правлячої партії, що надає підстави розглядати SETA як приклад квазідержавного аналітичного центру [53, С.145].

Інший турецький експерт, Мехмет-Мюніп Бабур, запропонував альтернативну класифікацію аналітичних центрів, розділивши їх не за організаційними чи правовими, а за ідеологічними критеріями. Зокрема, він

виокремлює центри центристського, ісламського, націоналістичного, консервативного, лівого та ліберального спрямування. Такий підхід дозволяє глибше аналізувати ціннісні орієнтири дослідницьких установ та їхній вплив на формування політичного дискурсу.

До центристських «фабрик думок» належить, зокрема, один із найстаріших аналітичних центрів Туреччини – Інститут зовнішньої політики (*Dış Politika Enstitüsü – DPE*), що нині є структурним підрозділом університету Бількент (Анкара) [27]. Заснований ще 1974 року на основі редакційної колегії журналу *Dış Politika*, цей Інститут здобув авторитет як серед наукової спільноти, так і в дипломатичних колах. Його центристська орієнтація забезпечується як складом аналітиків (науковці, колишні дипломати та держслужбовці), так і характером фінансування – з боку Союзу палат і бірж Туреччини (TOBB), галузевих асоціацій та низки медіаконцернів [21, С.13].

Водночас значним впливом користуються і проісламські аналітичні центри. Формально в Туреччині не існує світських дослідницьких установ, що спеціалізуються на релігійній тематиці. Однак таку нішу фактично займають багатoproфільні аналітичні організації, які отримують фінансування від мусульманських громад (джамаатів) або окремих політиків ісламістського спрямування. Інколи джерела їхнього фінансування залишаються нерозголошеними. Серед впливових структур — Міжнародний фонд ісламської думки та підпорядкований йому Інститут ісламської думки (*IDE*), що досліджує методологію мусульманського світогляду. Ще одним прикладом є стамбульський Центр стратегічних досліджень *Fiker*, орієнтований на аналіз культури арабського світу, зокрема країн Перської затоки. Цей центр, що, ймовірно, фінансується Саудівською Аравією, публікує свої матеріали виключно арабською мовою, що вказує на специфічну аудиторію та потенційну зовнішньополітичну заангажованість.

До націоналістичних аналітичних центрів Республіки Туреччина належить Фонд політико-соціальних стратегічних досліджень Тюркської академії (*TASAV*), заснований лідером Партії націоналістичного руху Девлетом Бахчелі

разом з представниками турецької інтелігенції [22]. Діяльність Фонду спрямована на підготовку аналітичних матеріалів у сфері політики та економіки в інтересах націоналістичних політичних сил. На офіційному вебсайті організації підкреслюється, що TASAV є інституційною платформою для турецьких мислителів і науковців, які інтерпретують глобальні процеси через призму національних інтересів Туреччини та виступають носіями національної свідомості [56].

Консервативний сегмент аналітичного простору Туреччини репрезентує Центр стратегічних досліджень Близького Сходу (ORSAM) [46]. Основна увага його експертної діяльності зосереджена на регіонах, які історично входили до складу Османської імперії. З метою забезпечення достовірної аналітики щодо політичних подій у країнах Близького Сходу та Північної Африки Центр активно співпрацює з локальними експертами. Зважаючи на домінування традиціоналістських цінностей у відповідних суспільствах, ефективна комунікація можлива здебільшого на основі консервативного світогляду, спільного для Туреччини та зазначених регіонів [21, с. 13].

Аналітичні центри лівого та лівоцентристського спрямування представлені, зокрема, Фондом економічних та соціальних досліджень Туреччини (TESEV), заснованим у 1994 році. Метою діяльності Фонду є дослідження нагальних соціально-економічних проблем, що потребують негайного вирішення. Лівоцентристська ідеологічна орієнтація проявляється у декларованій місії TESEV та сприянні демократизації турецького суспільства, розвитку інклюзивної політики та подоланню соціальної нерівності [54].

До аналітичних структур, що представляють ліберальну ідеологію, належить «Співтовариство ліберальної думки» (Liberal Düşünce Topluluğu, LDT), яке ідейно пов'язане з Ліберально-демократичною партією Туреччини. Згідно з інформацією, оприлюдненою на офіційному сайті організації, її головною метою є проведення досліджень, що сприяють утвердженню таких засадничих цінностей, як свобода, приватна власність, ринкова економіка, права людини, лібертаріанська демократія, верховенство права, мир і толерантність. Ці

принципи, на думку авторів, лежать в основі західної цивілізаційної моделі, яку Центр вважає орієнтиром для розвитку турецького суспільства [38].

Отже, незважаючи на формальну аполітичність, більшість аналітичних центрів Туреччини мають виразну ідеологічну орієнтацію, яка відображається в тематиці досліджень, експертному складі, публічній риторичі та фінансуванні. Це вимагає міждисциплінарного підходу до їхнього аналізу та класифікації, з урахуванням не лише організаційно-правових характеристик, а й ідейно-ціннісного контексту їхньої діяльності.

2.3. Ефективність аналітичних інституцій Туреччини: міжнародна оцінка та вплив політичного середовища

Оцінити ефективність діяльності турецьких аналітичних центрів з позицій західної наукової традиції дозволяє аналіз результатів міжнародного рейтингу аналітичних установ *Global Go To Think Tank Index* (GGTTT), який щорічно укладається Університетом Пенсильванії. За даними за 2020 рік, у глобальному списку провідних аналітичних центрів світу (включаючи США) із 174 організацій згадано дві турецькі інституції: Турецький фонд економічних і соціальних досліджень (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı – TESEV) – на 79-му місці та Співтовариство ліберальної думки (Liberal Düşünce Topluluğu – LDT) – на 90-му [40, с. 1–372]. Якщо ж виключити зі списку аналітичні центри США, то серед 154 міжнародних «фабрик думок» TESEV піднявся на 40-у позицію, а LDT — на 89-у.

Іншу картину демонструє рейтинг за регіональним принципом. Так, у переліку 104 найвпливовіших аналітичних центрів Близького Сходу, країн Перської затоки та Північної Африки згадується вже 13 турецьких організацій. Наводимо їх за місцем у відповідному рейтингу:

Рейтинг	Назва організації
10	TESEV — Турецький фонд економічних і соціальних досліджень
11	EDAM — Центр економічних і зовнішньополітичних досліджень

12	LDT — Співтовариство ліберальної думки
13	ESI — Європейська ініціатива стабільності (філія у Стамбулі)
14	UJRC — Дослідницький центр Аль Урдун Аль Джадид (турецький філіал)
15	USAK — Міжнародна організація стратегічних досліджень
16	TESAM — Центр економічних, політичних та стратегічних досліджень
17	Центр економічних і стратегічних досліджень Туреччини
18	TEPAV — Фонд досліджень економічної політики Туреччини
19	Al Sharq Forum (некомерційна організація, стамбульський офіс)
20	IPC — Політичний центр Стамбула
21	SAM — Центр стратегічних досліджень
22	Fiker — Центр стратегічних досліджень

Таблиця 2.1 Рейтинг аналітичних центрів Туреччини за регіональним принципом (узагальнено автором на основі [40, с. 1–372])

Крім того, низка турецьких аналітичних центрів увійшла до спеціалізованих рейтингів у галузевих категоріях. Так, у сфері оборони та національної безпеки було відзначено чотири установи, одна — у сфері внутрішньої економічної політики, дві — в галузі освіти, п'ять — у сфері зовнішньої політики та міжнародних відносин тощо [40, с. 1–372].

Однак варто підкреслити, що рейтинг GGTTT лише частково відображає реальний рівень впливовості турецьких «мозкових центрів». Адже він формулюється відповідно до уявлень американської академічної спільноти про роль аналітичних інституцій у державному управлінні, суспільному житті та міжнародній політиці. У зв'язку з цим, фактична ефективність діяльності аналітичних центрів у внутрішньому турецькому політичному контексті може істотно відрізнятись від оцінок у міжнародних рейтингах.

Покажемо у цьому сенсі є приклад Співтовариства ліберальної думки (LDT), яке стабільно входить до провідних позицій у як глобальних, так і регіональних списках GGTTT. Попри відповідність західним моделям організації та активну діяльність у просуванні цінностей ліберальної демократії, свободи, ринкової економіки та прав людини, політична партія, що відображає ці ідеї — Liberal Demokrat Parti — зазнала повної поразки на парламентських виборах 2002 року й після того перебуває на маргінесі політичного життя, контролюючи менш як 1% електорату. Така ситуація, на нашу думку, свідчить не лише про слабкість

ліберального дискурсу в Туреччині, але й про обмежену результативність діяльності LDT як інструмента впливу на реальні політичні процеси в країні.

Насправді, реальний рейтинг аналітичних центрів на внутрішньополітичному ринку Туреччини виглядає дещо інакше. У цьому контексті варто розглянути три основні «мозкові центри» країни, які, на нашу думку, є провідними експертними осередками, що реально впливають на прийняття політичних рішень турецьким урядом.

Одним із найбільш авторитетних аналітичних центрів є Центр стратегічних досліджень (SAM), який підпорядкований Міністерству іноземних справ Туреччини. Варто зазначити, що цей Центр не потрапив до глобальних рейтингів, зайнявши лише 90-те місце в регіональному рейтингу за версією GGTTT. Однак його значення не обмежується лише якісною аналітикою, але й виконанням функції важливої дискусійної платформи для обговорення глобальних та регіональних проблем за участю представників експертних, науково-академічних та політичних кіл країни, що безпосередньо впливають на ухвалення стратегічних рішень [49].

Іншим важливим осередком є Центр стратегічних досліджень Близького Сходу (ORSAM), який знаходиться в Анкарі, але не потрапив до жодних рейтингів Пенсильванського університету. Спеціалізація Центру – дослідження політико-економічної ситуації в Іраці, Леванті, країнах Перської затоки та Північної Африки – робить його одним із провідних аналітичних центрів Туреччини, особливо враховуючи політику Анкари щодо Сирії та курдське питання [46].

Фонд політичних, економічних та суспільних досліджень (SETA) також займає важливе місце серед турецьких аналітичних центрів. Як вже зазначалося, фонд має тісні зв'язки з правлячою Партією справедливості та розвитку і не входить до жодних рейтингів GGTTT. Проте його особливість полягає в більш глибокій комунікації з політичними та експертними елітами Європи та США, завдяки наявності офісів у Вашингтоні, Берліні та Брюсселі. SETA проводить дослідження з широкого спектра глобальних проблем, але зокрема його роль

зросла завдяки аналітиці зовнішньополітичного курсу Туреччини, зокрема стосунків з тюркськими державами СНГ, ситуації на Південному Кавказі [51], на Близькому Сході [23, С.242] та інших питаннях. Особливу увагу останнім часом SETA приділяє аналізу енергетичної безпеки Туреччини, зокрема її ролі як нафтогазового хабу для Європи та Азії в умовах зміни політики країн Заходу щодо постачання газу з Росії.

1. Аналітичні дослідження в Турецькій Республіці здійснюються на рівні органів державної влади, вищих навчальних закладів, численних установ, пов'язаних із Радою з науково-технічних досліджень Туреччини (TÜBİTAK), а також некомерційних організацій та приватних компаній. Основними замовниками досліджень є уряд, політичні партії, наукове співтовариство та засоби масової інформації [19, С.23].

2. Фінансування турецьких аналітичних центрів тісно пов'язане з розвитком наукових, зокрема політологічних, досліджень. Уряд активно підтримує фінансування роботи «мозкових центрів», сприяючи їх розвитку. Законодавство Туреччини щодо фінансування аналітичних центрів є гнучким. Окрім державних замовлень на експертні дослідження, дозволяється залучення приватних пожертв та іноземних грантів. Деякі аналітичні центри мають право отримувати прибутки від діяльності, що відповідає їхнім статутним цілям, і ці кошти можуть бути використані для проведення подальших досліджень.

3. Мережа аналітичних центрів Туреччини почала формуватися в складні 60-90-ті роки XX століття, коли країна переживала політичні протистояння та соціальні потрясіння. У цей період розгортання роботи «мозкових центрів» стало важливим фактором початку нового етапу розвитку країни завдяки активній роботі експертів у різних сферах. Аналітичні центри працювали в інтересах урядових структур, приватного бізнесу та сприяли проведенню неоліберальних реформ у 80-х роках XX століття. Розвиток «фабрики думок» отримав новий імпульс на початку XXI століття після приходу до влади правоцентристської Партії справедливості та розвитку. Нове керівництво сприяло активній підтримці

експертного середовища, що призвело до створення 71% діючих на сьогодні аналітичних центрів Туреччини у період з 2000 по 2021 роки.

4. Щодо класифікації «фабрики думок» у Турецькій Республіці в науковій літературі немає єдиного підходу. На сьогодні можна виокремити дві основні точки зору щодо цього питання. Перша точка зору була запропонована турецьким політологом та експертом Фатіхом Кескіном, який розподіляє аналітичні центри за інституційною підпорядкованістю, ідеологічною орієнтацією та правовим статусом. За його визначенням, турецькі «мозкові центри» включають установи, що функціонують при державних органах, університетах, а також фонди та організації з ідеологічною спрямованістю. Друга точка зору належить турецькому експерту та науковцю Мехмету-Мюніпу Бабуру, який пропонує класифікацію аналітичних центрів за ідеологічним принципом, незалежно від їх адміністративного підпорядкування. З цього погляду в Туреччині існують експертні структури центристського, ісламського, націоналістичного, консервативного, лівого та ліберального спрямування.

5. Питання ефективності роботи аналітичних центрів загалом та турецьких зокрема є предметом дискусій. Найавторитетніша система оцінки «мозкових центрів», розроблена науковцями Пенсильванського університету (США), протягом двох десятиліть виділяє в глобальному рейтингу Турецький фонд економічних і соціальних досліджень (TESEV) та Співтовариство ліберальної думки (LDT), які посідають 79-те та 90-те місце відповідно. Окрім того, ще 13 турецьких аналітичних центрів представлені в регіональному рейтингу. Проте система Пенсильванського університету базується на концепції аналітичних центрів, розробленій для західних країн, без врахування специфіки політичної культури та традицій Близького Сходу. Тому в рейтинг не потрапила значна частина турецьких «мозкових центрів», які насправді мають суттєвий вплив на формування політичного курсу держави. До таких центрів належать, зокрема, Центр стратегічних досліджень (SAM), що підпорядкований Міністерству іноземних справ, Центр стратегічних досліджень Близького Сходу (ORSAM), Фонд політичних, економічних та суспільних досліджень (SETA) та інші.

РОЗДІЛ 3

МІЖНАРОДНА ПРОБЛЕМАТИКА У ПРАКТИЦІ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОВІДНИХ «ФАБРИК ДУМОК» ТУРЕЧЧИНИ

3.1. Перспективи політичної взаємодії Туреччини із США та державами ЄС у висвітленні турецьких аналітичних центрів

Широкомасштабна агресія Росії проти України поставила перед Туреччиною складне завдання щодо визначення своєї стратегічної позиції у нових геополітичних реаліях, що швидко змінюються. Протягом останнього десятиліття Анкара проводила активну зовнішньополітичну стратегію, намагаючись забезпечити свої інтереси в різних регіонах Близького Сходу та Кавказу, підтримуючи збалансовані відносини з основними світовими гравцями. Війна в Україні ускладнила цей процес, оскільки, як член НАТО та кандидат на вступ до ЄС, Туреччина повинна була вибудувати політику, яка дозволила б зберегти її місце в західному альянсі, не руйнуючи при цьому особливих відносин з Москвою, яка вчинила агресію проти суверенної України та кинула виклик західному світу.

У цих умовах турецькі аналітичні центри провели ряд важливих експертних досліджень, надаючи уряду рекомендації щодо практичних кроків у реалізації інтересів держави у відносинах з провідними країнами світу. Особливу увагу вони приділили відносинам Туреччини з її західними союзниками – США та ЄС. Зокрема, варто звернутися до аналітичного звіту «Радар безпеки SETA», підготовленого експертами Фонду політичних, економічних та суспільних досліджень (SETA) у 2023 році [52, С.1-101].

Автори цього звіту позитивно оцінюють відносини між Туреччиною та США, прогнозуючи стабільне співробітництво між державами, незважаючи на існування суттєвих розбіжностей щодо шляхів розв'язання певних політичних проблем, таких як підтримка Вашингтоном курдських військово-політичних угруповань, питання закупівлі винищувачів F-16 та аспекти розвитку НАТО.

Вони вважають, що різні погляди на вирішення цих проблем можуть призвести до збільшення «стратегічної автономії» Туреччини від США [52, С.21]. Проте автори не прогнозують значного погіршення відносин між країнами, вважаючи, що наявні протиріччя не є настільки серйозними, щоб спричинити розкол у двосторонніх стосунках. Тому щодо майбутнього співробітництва Туреччини та США вони виділяють два можливі сценарії: перший – збереження прагматичних контактів без їх поглиблення, другий – подальший розвиток двосторонніх відносин. Це свідчить про те, що, незважаючи на прагнення Туреччини посилити свою незалежність на міжнародній арені, її самостійність залишатиметься значною мірою обмеженою через взаємодію з США та НАТО.

Особлива увага у звіті приділена відносинам Туреччини з країнами ЄС. Згідно з «Радаром безпеки SETA», ці відносини знаходяться під сильним впливом війни Росії проти України. Експерти зазначають, що станом на 2023 рік Європейський Союз не готовий до ескалації конфлікту в Східній Європі, що відкриває перед Туреччиною значні можливості виступити гарантом безпеки в Європі [52, С.30-31]. Окрім того, війна в Україні та обмеження поставок нафти і газу з Росії підсилюють роль Туреччини як енергетичного хабу для ЄС. Очевидно, що активна політика Туреччини у Східному Середземномор'ї, спрямована на контроль над нафтовими шельфами, має на меті не лише посилення видобутку енергоресурсів, але й можливість зайняти місце Москви на енергетичному ринку Європи в майбутньому.

Водночас реалізація цієї стратегії має свої ризики. Турецькі експерти з SETA прогнозують посилення тиску з боку Брюсселя на Анкару з вимогою дотримання інтересів ЄС у контексті російсько-української війни. У цьому контексті автори «Радару безпеки SETA» вважають, що Туреччина повинна добиватися справедливої компенсації за витрати, пов'язані з виконанням вимог ЄС. Серед інших негативних факторів у відносинах із ЄС можна виділити турецько-грецькі протиріччя, проблему Кіпру та питання біженців. Однак у контексті війни в Україні, перспективи поглиблення енергетичної співпраці між

Туреччиною та ЄС мають переважати, що може стати новим імпульсом для розвитку співпраці між Анкарою та Європою.

Політичні події 2023–2024 років підтвердили стратегію комунікації Туреччини з Вашингтоном, яку передбачали експерти SETA в аналітичній записці «Радар безпеки». Зокрема, у серпні 2024 року уряд США зажадав від Туреччини припинити постачання Росії мікросхем та іншої техніки подвійного призначення, що може бути використана у військових цілях. Ця ситуація стала частиною «керованого конфлікту інтересів» між Вашингтоном і Анкарою, хоча, як і прогнозували аналітики, вона не призвела до серйозної ескалації. Український політолог і експерт аналітичного центру «Об'єднана Україна» Антон Кучухідзе оцінив цю ситуацію подібно до його колег з SETA. Він зазначив, що, попри військовий союз у межах НАТО, між США і Туреччиною періодично виникають труднощі, оскільки Анкара прагне більшої свободи дій як регіональний лідер. Це інколи призводить до конфлікту інтересів, що може супроводжуватися введенням санкцій проти турецьких банків та компаній. Однак жодна зі сторін не зацікавлена в загостренні конфлікту. Експерт підсумував: «На даному етапі відносини можуть погіршитися, але з часом вони знову вирівнюються (виділено нами). Я думаю, це питання певного торгу» [8].

Прогнози експертів турецького Фонду політичних, економічних та суспільних досліджень щодо розвитку відносин Туреччини з Брюсселем також підтвердилися. В умовах неготовності Європейського Союзу до жорсткого протистояння російській агресії в Україні, а також завдяки особливій позиції щодо санкцій з боку Угорщини та Словаччини, Туреччина значно посилила свою роль як країна, від якої залежить військова та енергетична безпека європейських держав. У результаті, ЄС, враховуючи сильні позиції Туреччини в регіоні, ініціював тіснішу співпрацю з Анкарою, незважаючи на невирішену кіпрську проблему, що досі ускладнювала діалог між сторонами.

Зокрема, у серпні 2024 року в Брюсселі відбулася зустріч міністрів закордонних справ ЄС, на яку вперше за п'ять років було офіційно запрошено міністра закордонних справ Туреччини [7]. А вже в вересні 2024 року, під час

роботи міжпарламентської конференції ЄС щодо спільної зовнішньої та безпекової політики, єврокомісар з питань розширення та сусідства Олівер Варгей заявив, що Європейський Союз прагне «оживити» відносини з Туреччиною [7]. Подальші події, зокрема візит до Туреччини голови дипломатії ЄС Каї Каллас, підтвердили прогнози аналітиків SETA щодо перспектив Туреччини стати гарантом економічної та військової безпеки для об'єднаної Європи.

3.2. Роль турецьких аналітичних центрів у формуванні оцінок політичних подій на Південному Кавказі, Близькому Сході та в Африці

А. Південний Кавказ. Ситуація на Південному Кавказі після завершення Другої карабаської війни привернула значну увагу аналітичних кіл Туреччини. Відновлення суверенітету Азербайджану над Нагірним Карабахом, військова поразка Вірменії та ослаблення позицій Москви в регіоні створили нові можливості для перерозподілу політичного впливу на Південному Кавказі. Експерти Фонду політичних, економічних та суспільних досліджень (SETA) в аналітичному дослідженні «Радар безпеки SETA» відзначають, що Туреччина та Азербайджан стали найбільшими вигодонабувачами від результатів війни, поглибивши своє співробітництво в різних сферах та розвиваючи діяльність Організації тюркських держав. На нашу думку, цей напрям повністю відповідає зовнішньополітичній стратегії Анкари, орієнтованій на формування туркоцентричної системи міжнародних відносин на регіональному рівні.

Водночас експерти SETA визначають три основні процеси, що відбуваються на Південному Кавказі після Другої карабаської війни:

1. Нормалізація відносин. Сторони намагаються відновити нормальні відносини та розвивати співробітництво, що проявляється в переговорних процесах між Азербайджаном і Вірменією, Туреччиною і Вірменією, а також Азербайджаном та Іраном.
2. Подальша регіоналізація. Туреччина, Росія та Іран разом зменшують вплив третіх країн на політичні процеси в регіоні. Наприклад, невдала спроба

західних держав стати медіаторами між Вірменією та Азербайджаном є тому яскравим свідченням.

3. Диверсифікація стосунків. Регіон починає формувати багаторівневу систему міждержавної комунікації. Наприклад, Азербайджан і Туреччина активно розвивають Організацію тюркських держав, Вірменія поглиблює відносини з країнами Європи, а Південний Кавказ привертає увагу Китаю, який розглядає цей регіон для розширення своїх поставок до Європи.

Однак автори «Радару безпеки» не виключають ризиків нової ескалації в регіоні, якщо Азербайджан та Вірменія не зможуть знайти модель мирного співіснування в нових військово-політичних реаліях Південного Кавказу. Цей аспект є слабкою ланкою в турецькому аналізі вірмено-азербайджанських відносин. Зокрема, потребує додаткового дослідження політика Баку щодо повернення депортованого азербайджанського населення на територію сучасної Вірменії, яку в інформаційному просторі цієї країни часто називають «Західним Азербайджаном». Важливими також є варіанти вирішення проблеми «Зангезурського коридору».

Б. *Близький Схід*. У питанні формування політичного курсу Туреччини щодо країн Близького Сходу, на середину 2023 року турецькі експерти визначили низку пріоритетних проблем. Зокрема, аналітики SETA в своєму звіті «Радар безпеки SETA» виокремили п'ять основних напрямків турецької зовнішньої політики в регіоні, серед яких: нормалізація відносин з країнами регіону, розвиток співпраці з країнами Перської затоки, боротьба з тероризмом, конфлікт між Хамасом та Ізраїлем, а також проблеми геополітики. До початку атаки Хамасу на Ізраїль (вересень 2023 року) та падіння режиму Башара Асада в Сирії (грудень 2024 року), експерти SETA вважали регіон динамічним, рекомендуючи уряду Туреччини розробити нову зовнішньополітичну стратегію, яка принесла б користь Туреччині в умовах реальних змін. Так, турецькі аналітики прогнозували активізацію економічної співпраці з країнами Близького Сходу та поступове посилення кооперації у сфері військово-промислового комплексу на фоні

зростаючої військово-політичної невизначеності навколо палестинської проблеми [52, С.41].

Однак після подій жовтня 2023 – грудня 2024 років стало очевидно, що експерти SETA недооцінили систему ризиків, пов'язаних з палестино-ізраїльським конфліктом та нестабільним статусом режиму в Сирії. За цих умов перед аналітиками Туреччини постало питання необхідності переоцінки процесів, що відбуваються на Близькому Сході, зокрема в Палестині. Важливими в цьому контексті є висновки експертів Центру стратегічних досліджень (SAM), що є підвідомчою установою Міністерства іноземних справ Туреччини. Так, у січні 2024 року було опубліковано аналітичний звіт професора Хусейна Ішіксала (Hüseyin Işıksal) під назвою «Палестино-ізраїльський конфлікт: вимоги до моделі гарантій» (Filistin-İsrail Çatışması ve Garantörlük Modelinin Gereklilikleri).

Коментуючи трагічні події 7 жовтня 2023 року, коли Хамас здійснив напад на Ізраїль, а потім розпочалася антитерористична операція ізраїльської армії в Газі, Ішіксал зазначає, що насильство створює свою власну нормативну систему, яка продукує і відтворює подібні відплатні акції. Цикл насильства замкнений, і жодна зі сторін не стає сильнішою, а безпека не гарантована [32, С.22]. Пропонуючи вирішення ситуації, Ішіксал звертається до класичної концепції двох держав в регіоні, вважаючи, що це єдиний шлях для Ізраїля до нормалізації відносин з арабським світом [32, С.12]. Моделлю для майбутнього ізраїльсько-арабського розмежування в Палестині, за його словами, може стати схема врегулювання кризи на Кіпрі, де вдалося досягти паралельного співіснування грецької та турецької громад [32, С.16]. Пропозиції Хусейна Ішіксала можуть здаватися логічними в теоретичному контексті, проте автор не пояснює, як можна реалізувати «кіпрську модель» розмежування між арабами та ізраїльтянами в Палестині, зважаючи на те, що Хамас, який контролює Газу, не визнає права на існування єврейської держави.

Проблема, згадана раніше, також обговорюється в аналітичній записці турецького експерта Центру стратегічних досліджень Близького Сходу (ORSAM) Гохана Ерелі, яка має назву «Визнання Палестини європейцями: ймовірність

вирішення проблеми двох держав» (The Recognition of Palestine by the Europeans: The Likelihood of a Two-State Solution). Автор вітає рішення низки європейських країн щодо визнання Палестини, вважаючи це важливим кроком на шляху до реалізації державних прав палестинців. Проте він підкреслює, що цей крок має декларативний характер, оскільки для досягнення двох держав у Палестині (єврейської та арабської) необхідні комплексні та системні дії з боку світового співтовариства, зокрема й Сполучених Штатів Америки. Говорячи про перспективи вирішення конфлікту, Ерелі зазначає: «Той факт, що дедалі більше європейських країн визнають Палестину як державу, позитивно впливає на фактичне створення палестинської державності на регіональному та глобальному рівнях [29]. Однак загальна критика та занепокоєння зводяться до того, що рішення про дві держави означатиме не лише визнання Ізраїлю, але й узаконить ізраїльську окупацію Палестини» (виділено нами) [29].

Таким чином, автор, хоча й обережно, звертає увагу на важливий аспект палестинської проблеми, про який часто не говорять в міжнародних ЗМІ, а саме на те, що не лише Ізраїль заперечує право палестинців на створення власної держави. Провідні політичні сили палестинців, такі як Хамас (Ісламський рух опору) та Фатх (Фронт оборони), також не визнають права єврейського народу на свою державу в Палестині. Однак автор не дає відповіді на питання, як вирішити це коло взаємного невизнання та ворожнечі.

Крім того, Гохан Ерелі робить важливі прогнози щодо розвитку ситуації в Сирії після падіння режиму Башара Асада. Зокрема, він пише в аналітичній статті під назвою «Аль-Шараа в Ер-Ріяді: три стовпи відновлення Сирії за допомогою держав Перської затоки» (Al-Sharaa in Riyadh: Three pillars of Syria's Gulf reengagement). На думку експерта, перший міжнародний візит тимчасового президента Сирії Ахмеда аль-Шараа до Саудівської Аравії є важливим сигналом про новий стратегічний курс сирійської влади, спрямований на відновлення відносин з арабськими державами, зокрема з Саудівською Аравією. Цей візит можна трактувати як стратегічний крок сирійського уряду, який має на меті не лише почати реінтеграцію Сирії в арабську політичну спільноту, а й

продемонструвати дистанціювання від колишніх союзників Башара Асада — Росії та Ірану. Зважаючи на те, що посилення позицій Ірану в регіоні, включаючи Сирію, стало серйозною проблемою для Ер-Ріада, цей дипломатичний контакт може допомогти Сирії зміцнити свої позиції за підтримки регіональних та глобальних партнерів, зокрема в політичному, економічному та військовому плані [29].

В. Країни африканського континенту. Упродовж останнього десятиліття Туреччина значно посилила свою увагу до африканських країн у рамках формування зовнішньої політики. Анкара активно розвиває співпрацю з африканськими державами в таких сферах, як освіта, культура, гуманітарна допомога та забезпечення безпеки [52, С.78-79]. Враховуючи ці фактори, експерти Фонду політичних, економічних та суспільних досліджень (SETA) у своєму звіті «Радар безпеки SETA» роблять прогноз щодо майбутніх напрямків зовнішньої політики Туреччини щодо Африки. Згідно з аналізом аналітиків SETA, турецька політика буде враховувати активне економічне та політичне проникнення в Африку країн альянсу БРІКС, зокрема Китаю і Росії, що відіграють важливу роль у цьому процесі. Тому Анкара повинна зосередитися на відносинах з африканськими членами цього альянсу, зокрема з Єгиптом, Ефіопією та Південною Африкою. Окремо слід зазначити, що питання безпеки стануть однією з важливих сфер співпраці з африканськими країнами. Експерти відзначають, що у 2024 році в 18 африканських країнах відбудуться вибори, результатами яких може стати політична дестабілізація як на національному рівні, так і в цілих регіонах Африки. У цьому контексті Туреччина розглядається як можливий медіатор для ведення переговорів та обміну досвідом в області контртерористичних операцій з африканськими урядами [52, С.78-79].

Прогноз, зроблений експертами SETA щодо стратегічного курсу Туреччини, орієнтованого на конкуренцію з альянсом БРІКС, був підтверджений подальшими подіями. Після краху африканської політики Франції та фактичної втрати її впливу на континенті, загострилося суперництво між Росією та Туреччиною за розподіл сфер впливу в Африці. Туреччина активно проводить

політику витіснення Росії з цього регіону. Так, на початку 2025 року уряд Чаду передав Туреччині дві колишні французькі військові бази, розташовані на стратегічно важливих ділянках біля кордонів Лівії та Судану. Окрім цього, армія Чаду дедалі частіше використовує турецькі бойові дрони, зокрема Bayraktar TB2. Туреччина не лише продає ці дрони, але й забезпечує повний спектр військової підтримки, включаючи навчання персоналу та технічне обслуговування. Українські експерти вказують, що співпраця Чаду і Туреччини може кардинально змінити геополітичну ситуацію в Африці. Анкара реалізує комплексний підхід до розширення свого впливу: відкриває нові військові бази, підтримує місцеві уряди та активно зміцнює дипломатичні та економічні зв'язки. Натомість Росія не пропонує африканським країнам нічого, окрім списання старих боргів і порожніх обіцянок про будівництво АЕС або спільні космічні проекти [16].

3.3. Оцінка російсько-української війни в дослідженнях турецьких аналітичних центрів

Вторгнення Росії в Україну стало серйозним викликом для зовнішньої політики Туреччини. Як впливовий регіональний гравець у Чорноморсько-Кавказькому просторі, з уже напруженими відносинами з Росією в Сирії та Африці, Анкара була змушена чітко артикулювати свою позицію щодо цієї війни.

Цю оцінку подано в аналітичному матеріалі Центру економічних і зовнішньополітичних досліджень (EDAM), підготовленому Таджаном Ільдемом і Седаном Юльгеном у перший день російської агресії. У своїй публікації автори вказують, що дії Кремля є грубим порушенням ключових принципів європейської безпеки, закріплених у Гельсінському заключному акті (1975), Паризькій хартії (1990) та Стамбульській хартії (1999), до яких Москва зобов'язувалася.

Наголосивши на порушенні норм міжнародного права, експерти дійшли висновку, що Туреччина як член НАТО підтримуватиме ініціативи Альянсу, спрямовані на посилення оборонних і стримувальних механізмів у регіоні. Вони

також зазначили, що за умов загострення конфлікту Туреччині буде все складніше зберігати баланс у відносинах між західними партнерами та Росією [58].

Тематика російсько-української війни є також у фокусі досліджень Фонду політичних, економічних та суспільних досліджень (SETA), який має тісні зв'язки з турецькою владною Партією справедливості і розвитку.

Уже 10 березня 2022 року аналітик SETA Килич Бугра Канат опублікував дослідження під назвою «Несподівана ситуація в російсько-українській війні», у якому проаналізував хід бойових дій у перші два тижні вторгнення. Автор зазначив провал стратегії блискавичної перемоги, на яку розраховував Кремль, і попередив про неминучі економічні втрати та дипломатичну ізоляцію Росії. Водночас він піддав критиці ідеологічне підґрунтя агресії, сформульоване російською владою. Особливої уваги заслуговує зауваження Каната про слабку переконливість тези «денацифікації» України для світової спільноти. На його думку, кадри загиблих цивільних і знищеної російської техніки ще більше поглибили негативне ставлення до Росії на міжнародній арені [34] (переклад з англ.).

У квітні 2022 року, паралельно з проведенням мирних переговорів між делегаціями України та Росії в Стамбулі, які не завершилися укладенням угоди, експерт Талха Козе оприлюднив статтю «Для миру в українській війні потрібні сміливіші кроки». Публікація мала на меті інформаційно підтримати ініціативу турецької влади, яка запропонувала Стамбул як платформу для переговорного процесу. Автор звернув увагу на ймовірність загострення конфлікту, включно з ризиком використання Росією ядерної зброї, а також на довготривалі наслідки для Європи в разі затягування війни.

На думку Козе, повернення до дипломатичного діалогу є єдиним шляхом до зупинення кривавого конфлікту, і він вказує на спільну відповідальність обох сторін, Москви та Києва, за досягнення миру. У його оцінці простежується розчарування через нереалізований потенціал «стамбульських домовленостей», які могли стати основою для припинення бойових дій. Експерт акцентує: «Дипломатичні зусилля необхідно терміново відновити, аби уникнути

катастрофи в Україні. Припинення вогню можливе лише за умов рішучих дій з боку керівництва обох країн. Проте наразі надто мало впливових і розсудливих гравців готові переконувати як Путіна, так і Зеленського ухвалити необхідні рішення для виходу з цього глухого кута» [37] (переклад з англ.).

У наступних публікаціях аналітиків SETA помітно, що вони все більше усвідомлюють, як війна в Україні змінює міжнародні відносини у світі. Так, експерт Мехмет Акіл Йылдыз неодноразово підкреслював, що цей конфлікт вже давно вийшов за межі регіонального і перетворився на поле глобального суперництва між основними світовими державами. За його словами, на фоні війни починає формуватися нова система міжнародних союзів, і Туреччина прагне знайти в ній своє незалежне та вигідне місце.

Йылдыз вважає, що Туреччина намагається зберегти рівновагу у відносинах як із Заходом, так і зі Сходом, виступаючи в ролі посередника і країни, що прагне миру. Але, за його оцінкою, якщо війна затягнеться, Анкарі буде все складніше дотримуватися такої виваженої позиції. Як член НАТО, Туреччина не може ігнорувати ситуацію в Чорноморському регіоні, адже від результату війни залежить безпека торговельних шляхів, енергетичних ініціатив і постачання українського зерна.

Окрім того, експерти SETA часто зазначають, що анексія Росією частини українських територій є серйозним порушенням міжнародного права. Це не лише підриває віру в міжнародні механізми безпеки, а й турбує країни середньої потужності, зокрема Туреччину, яка прагне будувати незалежну зовнішню політику в умовах багатопольярного світу.

Таким чином, у публікаціях таких турецьких аналітичних центрів, як SETA і ASAM, чітко видно розуміння того, що війна Росії проти України має великий вплив на зовнішню політику Туреччини, її стратегічні цілі та загальну систему безпеки в євразійському регіоні.

Варто зазначити, що не лише аналітики, а й офіційна влада Туреччини намагалася проводити складну й зважену дипломатичну політику. Турецький уряд прагне захищати свої національні інтереси, враховуючи позиції західних

союзників, але водночас – не вступаючи у відкритий конфлікт із Москвою. При цьому Туреччина неодноразово наголошувала на необхідності поваги до суверенітету та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів. Цю позицію в 2024 році підтвердив і міністр оборони Туреччини Яшар Гюлер, коментуючи ситуацію з протоками Босфор і Дарданелли. Він заявив: «Щодо протистояння між Україною та Росією, Туреччина з першого дня продовжує зусилля під керівництвом нашого президента, щоб знайти вирішення цієї кризи. У цьому контексті ми заявляємо, що територіальна цілісність України має бути захищена на всіх рівнях та на всіх майданчиках» [15].

Аналітичні центри Туреччини активно працюють над дослідженнями, які допомагають уряду, політикам і медіа ухвалювати рішення щодо зовнішньої політики країни. Основними напрямками їхньої роботи є:

1. Політичні відносини Туреччини та США. Аналітики SETA вже кілька років поспіль вивчають, як розвиватимуться відносини між Туреччиною та Сполученими Штатами. Вони прогнозували, що обидві країни й далі дотримуватимуться спільного військово-політичного курсу, але водночас Анкара буде намагатися посилити свій вплив як регіонального лідера, особливо на Близькому Сході та в Чорноморському регіоні. Хоча такий курс міг би викликати певне напруження у відносинах із Вашингтоном, аналітики наголошували, що стратегічні інтереси обох країн у глобальному контексті стримуватимуть розвиток серйозного конфлікту. Події останнього року підтвердили ці прогнози — співпраця між Туреччиною і США триває, попри деякі розбіжності.
2. Відносини Туреччини з Європейським Союзом. У SETA вважають, що війна між Росією та Україною значно вплинула на характер співпраці Туреччини з ЄС. Оскільки країни Європи не бажають напряду втягуватися у збройний конфлікт, Туреччина має шанс виступати гарантом безпеки на континенті. До того ж, завдяки своїй стратегічній позиції та енергетичній інфраструктурі, Анкара зміцнила свої позиції як важливий посередник у постачанні енергоносіїв, особливо на фоні скорочення імпорту російського газу через санкції. Хоча

аналітики SETA попереджали про певні ризики такого розвитку подій, останні політичні рішення та заяви показали, що ЄС дійсно визнає особливу роль Туреччини у нових геополітичних умовах. Це стало поштовхом для активнішої співпраці між Анкарою та Брюсселем.

3. Політична ситуація на Південному Кавказі після Другої карабаської війни. В останні роки турецькі аналітики активно стежать за подіями на Південному Кавказі, особливо після завершення Другої карабаської війни. Експерти SETA вважають, що найбільше політичних вигод від результатів конфлікту отримали Туреччина й Азербайджан. Співпраця між цими країнами помітно активізувалася, а також відкрилися нові можливості для зміцнення Організації тюркських держав. Окрему увагу приділяють покращенню відносин у регіоні: між Азербайджаном і Вірменією, між Туреччиною й Вірменією, а також між Азербайджаном та Іраном. Аналітики відзначають, що загалом у регіоні зменшився вплив зовнішніх гравців, і політичні процеси дедалі більше вирішуються на місцевому рівні. Також аналізуються нові форми взаємодії між державами регіону. Проте слабким місцем у підходах SETA є те, що вони недостатньо звертають увагу на ризики, пов'язані з незавершеним конфліктом між Вірменією та Азербайджаном. Це може в майбутньому призвести до нової хвилі насильства в регіоні.

4. Близький Схід у фокусі турецьких аналітиків. Традиційно експерти з Туреччини уважно стежать за ситуацією в регіоні Близького Сходу, зокрема в тих країнах, які колись входили до складу Османської імперії. У 2023 році SETA визначила, що настав сприятливий момент для налагодження відносин із сусідами, зокрема з державами Перської затоки. Хоча вони визнавали існування терористичної загрози, аналітики підкреслювали динамічність процесів у регіоні й радили уряду Туреччини будувати таку зовнішню політику, яка б дозволила країні отримати з цього користь. Проте події, що розгорнулися з жовтня 2023 до кінця 2024 року, показали, що ці прогнози не врахували всі ризики. Новий виток палестино-ізраїльського конфлікту та нестабільна ситуація в Сирії

продемонстрували, що ситуація в регіоні значно складніша. У зв'язку з цим до аналізу почали долучатися й інші аналітичні установи. Наприклад, експерти SAM запропонували повернутися до ідеї створення двох держав, Палестини та Ізраїлю, подібно до досвіду розділеного Кіпру. Однак така модель не пояснює, як реалізувати цей план, коли обидві сторони не визнають право одне одного на існування. Аналітики ORSAM підтримали нещодавнє визнання Палестини деякими європейськими країнами, але наголосили, що проблема взаємного визнання сторін у Смузі Гази лишається відкритою. При цьому вони не запропонували чіткого вирішення цієї кризи.

5. Африка як пріоритет зовнішньої політики Туреччини. Аналітичні центри Туреччини приділяють дедалі більше уваги ситуації в країнах Африки. Такий інтерес пояснюється прагненням Анкари посилити свої позиції на континенті, де в останні роки зростає вплив Росії та Китаю, тоді як Франція втрачає свій вплив. Експерти SETA вважають, що зовнішня політика Туреччини в Африці й надалі орієнтуватиметься на питання безпеки. Останні події підтверджують ці прогнози: зокрема, Туреччина отримала право на розміщення військових баз у Чаді та активно допомагає цій країні модернізувати її армію. Це свідчить про вірність аналітичних оцінок SETA, які передбачали зміцнення військово-політичної присутності Туреччини в регіоні.

6. Турецький аналіз наслідків російсько-української війни. Ще однією ключовою темою для турецьких «фабрик думок» стала російсько-українська війна. Туреччині доводиться вести складну зовнішню політику в Чорноморському регіоні: з одного боку, як член НАТО, вона підтримує позицію США та Європейського Союзу щодо засудження російської агресії, з іншого — продовжує зберігати зв'язки з Росією. Турецька сторона намагається відігравати роль посередника в перемовинах та претендує на статус гаранта енергетичної й безпекової стабільності в Європі.

Аналітичні центри також зайняли чітку позицію: експерти EDAM засудили агресію Росії проти України, SETA спрогнозувала активізацію зовнішньої

політики Кремля щодо країн Глобального Півдня, а ASAM наголосила на тому, що перемога Росії створила б серйозні загрози безпеці самої Туреччини.

ВИСНОВКИ

1. У результаті проведеного аналізу було встановлено, що аналітичні центри становлять ключову інституційну ланку в системі політичного управління демократичних країн, виконуючи функцію посередника між науково-експертним знанням, політичними елітами та інститутами громадянського суспільства. Їхня діяльність спрямована на вироблення науково обґрунтованих стратегій, концепцій та рекомендацій, що слугують основою для прийняття ефективних, легітимних та соціально орієнтованих політичних рішень. Аналітичні центри здійснюють систематизацію складної соціально-політичної інформації, формують альтернативні варіанти політичного вибору, прогнозують можливі наслідки прийнятих рішень, беруть участь у формуванні політичного порядку денного та забезпечують зворотний зв'язок між владою і суспільством. У контексті демократичного врядування вони виступають провайдерами експертизи та механізмами легітимації рішень, водночас сприяючи підвищенню прозорості й підзвітності політичних процесів. Аналітичні центри доповнюють інституційну архітектуру демократичної держави та виступають важливим чинником формування доказової публічної політики. Вони забезпечують збалансованість політичних рішень, орієнтованість на довгострокові суспільні інтереси, а також сприяють підвищенню раціональності, ефективності й легітимності управлінських практик у межах демократичного політичного процесу.

2. Аналітичні центри Північної Америки та Європи функціонують у рамках різних моделей, зумовлених історико-культурними, політичними та інституційними традиціями. У США домінує ринково-орієнтована модель, що передбачає високу конкуренцію між аналітичними центрами, значну роль приватного фінансування, гнучкість у структурі та активну участь у формуванні політичного дискурсу. Американські центри (Brookings Institution, Heritage Foundation, RAND Corporation) мають широку спеціалізацію, активно впливають на порядок денний адміністрацій та часто виконують роль кадрового резерву для

уряду. Натомість у європейських країнах, особливо в Західній Європі, більш поширеною є інституціоналізована модель, що характеризується тісною співпрацею з університетами, державним сектором та партіями. Європейські аналітичні центри (Chatham House у Великій Британії, Bruegel у Бельгії, Institut Montaigne у Франції) орієнтовані на глибокий науковий аналіз, зосереджуються на стратегічних дослідженнях та інституційній сталій взаємодії з політико-адміністративною системою. У ряді випадків вони функціонують як експертні підрозділи при державних інституціях або міжнародних організаціях, наприклад, European Policy Centre у Брюсселі. Попри відмінності в організації та джерелах фінансування, «фабрики думок» на Заході відіграють критично важливу роль у виробленні знаннєвого супроводу політичних рішень. Американська модель демонструє більшу динаміку і політичну гнучкість, європейська – аналітичну глибину та системну інтегрованість у публічне управління. Обидві моделі становлять орієнтири для розвитку аналітичного сектору в інших регіонах, зокрема в постсоціалістичних країнах, де формується власна традиція експертно-аналітичного супроводу політики.

3. Аналіз функціонування аналітичних центрів в азійських країнах засвідчує значну різноманітність організаційних моделей, яка відображає специфіку політичних режимів, рівень демократичного розвитку та особливості державного управління в регіоні. У провідних країнах Азії, таких як Китай, Японія, Індія, Південна Корея, Сінгапур, аналітичні центри відіграють важливу роль у формуванні стратегічних напрямів політики, однак рівень їхньої автономії та характер взаємодії з владою суттєво відрізняються. У Китайській Народній Республіці більшість аналітичних центрів мають статус урядових або напівурядових структур (наприклад, Chinese Academy of Social Sciences, Development Research Center of the State Council). Вони виконують експертно-аналітичну функцію у рамках політичного курсу Комуністичної партії, обмежені в незалежності, однак володіють потужним кадровим і ресурсним забезпеченням. Їхня діяльність зосереджена на довгостроковому стратегічному плануванні та забезпеченні наукового обґрунтування державних ініціатив. У

Японії та Південній Кореї діють як державні, так і незалежні аналітичні центри (Japan Institute of International Affairs, Korea Development Institute), які поєднують функції наукових досліджень, політичної експертизи та дипломатичної аналітики. Вони мають розвинену мережу міжнародної співпраці, активно залучаються до процесів вироблення публічної політики, зберігаючи певну інституційну автономію. Індія демонструє приклад плюралізму «фабрики думок» у контексті демократичної політичної системи. Тут функціонують як урядові структури (NITI Aayog), так і незалежні аналітичні установи (Observer Research Foundation, Centre for Policy Research), що охоплюють широке коло соціально-політичних та економічних питань. Водночас доступ до фінансування, зокрема з міжнародних джерел, регулюється жорстко, що впливає на автономність їхньої діяльності. У Сінгапурі прикметною є модель, у якій аналітичні центри, наприклад, Institute of Policy Studies, функціонують у тісному зв'язку з державними структурами, виступаючи радше як аналітичне крило уряду, орієнтоване на забезпечення ефективного управління в межах авторитарно-технократичної моделі.

4. Аналітичні центри Туреччини демонструють активну динаміку розвитку, особливо з початку 2000-х років, що зумовлено як внутрішніми політичними трансформаціями, так і зростанням ролі Туреччини у регіональних міжнародних процесах. Серед провідних think tanks варто виокремити SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, TEPAV (The Economic Policy Research Foundation of Turkey) та USAK (International Strategic Research Organization). Їхня діяльність охоплює аналіз зовнішньої політики, безпеки, економіки, соціальних процесів. Фінансування турецьких аналітичних центрів має змішаний характер. Значна частина установ отримує підтримку від урядових структур або пов'язаних із ними фондів, зокрема через грантові програми, інституційну підтримку та замовлення на дослідження. Існують також приватні think tanks, що залучають кошти від бізнесу, міжнародних донорів і дослідницьких проєктів. Проте після посилення авторитарних тенденцій у політичному житті країни відчутним стало скорочення незалежного фінансування, що впливає на ступінь

автономності експертного середовища. Загалом, аналітичні центри Туреччини функціонують у політичному середовищі, де експертна діяльність поєднує науковий аналіз з ідеологічними настановами, а механізми фінансування часто визначаються рівнем наближеності до влади або державних інституцій.

5. Аналітичні центри Туреччини класифікуються за різними критеріями: за джерелами фінансування (державні, напівдержавні, приватні, донорські), за інституційною належністю (незалежні, університетські, партійні), а також за функціональною спеціалізацією (зовнішня політика, економіка, безпека, соціальна політика, регіональні дослідження тощо). Наприклад, SETA вважається урядово орієнтованим центром з акцентом на зовнішню політику та політичну ідеологію, тоді як TEPAV вирізняється аналітичною об'єктивністю в економічних дослідженнях. Характерними особливостями турецьких фабрик думок є поєднання академічної експертизи з ідеологічною спрямованістю, а також тісний зв'язок багатьох центрів із політичними структурами. Деякі аналітичні установи слугують інструментом формування та легітимації урядової політики, натомість інші, прагнуть зберігати незалежну позицію й орієнтуються на міжнародне наукове співтовариство. Турецький простір також вирізняється високою конкуренцією, активною медійною присутністю аналітиків і прагненням впливати на громадську думку. Таким чином, структура та функціонування турецьких аналітичних центрів демонструють політичну неоднорідність і наявність як залежних, так і відносно автономних суб'єктів експертного середовища.

6. Оцінка ефективності турецьких аналітичних центрів, згідно з глобальним рейтингом аналітичних центрів, який укладає Інститут Лаудера при Пенсильванському університеті (Global Go To Think Tank Index), свідчить про активну присутність кількох провідних турецьких установ у міжнародному експертному полі. Такі центри, як SETA (Foundation for Political, Economic and Social Research), TEPAV (The Economic Policy Research Foundation of Turkey), ORSAM (Center for Middle Eastern Studies) стабільно входять до регіональних та світових рейтингів, демонструючи високий рівень публічної активності,

аналітичного виробництва та участі в політичному процесі. Проте ефективність їхньої діяльності варто аналізувати в контексті політичної трансформації Туреччини, що відзначається посиленням президентської вертикалі, зменшенням простору для опозиційної думки та зміною стандартів академічної свободи. У цих умовах частина аналітичних центрів виконує функцію трансляторів урядового дискурсу, зменшуючи аналітичну незалежність, а отже, і критичний потенціал. З іншого боку, низка центрів зберігає дослідницьку автономію, зосереджуючись на економічних, регіональних і міжнародних питаннях, що дозволяє підтримувати експертну репутацію. Так, ефективність турецьких аналітичних центрів є варіативною: вони відіграють помітну роль у формуванні політичного порядку денного, але їхня впливовість прямо залежить від політичної лояльності або здатності до експертної неупередженості в умовах демократичного дефіциту.

7. Перспективи політичної співпраці Туреччини з країнами Заходу, зокрема зі США та ЄС, у сфері аналітичної діяльності визначаються як геополітичними чинниками, так і інституційним середовищем функціонування «фабрик думок». Турецькі аналітичні центри, особливо ті, що мають трансатлантичні зв'язки, активно залучаються до спільних проєктів з провідними західними дослідницькими установами, фондами і університетами. Участь у таких програмах, як Horizon Europe, ERASMUS+, а також співпраця в межах НАТО сприяють збереженню професійних контактів, обміну досвідом, фінансуванню спільних досліджень і підтримці аналітичної культури в Туреччині. Водночас, зростаючий авторитаризм усередині країни, обмеження свободи вираження думок та посилення націоналістичних тенденцій можуть ускладнювати або зводити нанівець потенціал взаємодії в окремих галузях, зокрема у сфері прав людини, демократії та медіаграмотності.

8. Аналітичні дослідження турецьких експертів, присвячені політичній ситуації на Південному Кавказі, Близькому Сході та в Африці, відображають комплексний підхід до регіональних викликів та геополітичних змін, які впливають на національні інтереси Туреччини. У контексті Південного Кавказу

турецькі аналітики акцентують увагу на конфліктних зонах, зокрема на нагірно-карабахському конфлікті, та прагнення Туреччини виступати посередником, а також активному учаснику процесів безпеки й економічного розвитку регіону. Аналізуючи Близький Схід, експерти звертають увагу на роль Туреччини у регіональній динаміці, включно з політикою щодо Сирії, Іраку та Ірану, а також на позиціонування Туреччини як регіонального актора, який балансує між Заходом і регіональними силами, шукає можливості для розширення свого впливу. Щодо Африки, турецькі «фабрики думок» та дослідницькі інституції підкреслюють зростаюче значення континенту в глобальній політиці, економіці та безпеці. Аналітичні матеріали містять оцінку зусиль Туреччини щодо встановлення партнерств із країнами Африки, особливо у сферах інвестицій, військової співпраці та культурної дипломатії. Специфікою цих досліджень є акцент на прагматичності підходів, які відповідають як економічним інтересам, так і зовнішньополітичним амбіціям Туреччини.

9. Ключові підходи турецьких аналітиків до проблеми російсько-української війни базуються на комплексному аналізі геополітичних, безпекових і економічних аспектів конфлікту, а також на прагматичній оцінці ролі Туреччини в регіональній та глобальній безпеці. Турецькі експерти акцентують увагу на важливості збереження балансу між співпрацею з Росією та підтримкою суверенітету України, що відображає складний характер зовнішньополітичної позиції Анкари. З одного боку, аналітики визнають стратегічне партнерство Туреччини з Росією у сферах енергетики, торгівлі та безпеки, зокрема через взаємодію в рамках таких форматів, як Астанинський процес і Чорноморський регіон. З іншого боку, вони наголошують на підтримці Туреччиною територіальної цілісності України, зокрема у контексті поставок безпілотних літальних апаратів і політичної підтримки Києва на міжнародній арені. Особливу увагу турецькі аналітики приділяють впливу конфлікту на регіональну стабільність у Чорноморському регіоні, де Туреччина виступає ключовим актором. Вони також відзначають, що війна спричинила посилення військово-технічної співпраці Туреччини з Україною, що відповідає інтересам Анкари у

підтримці балансу сил та запобіганні надмірного розширення впливу Росії. Водночас у турецьких аналітичних колах спостерігається певна обережність щодо ескалації конфлікту та її наслідків для міжнародної безпеки, що проявляється у закликах до дипломатичних переговорів та пошуку політичних рішень. Цей підхід відображає прагнення Туреччини зберегти свою роль посередника і регіонального лідера, здатного впливати на врегулювання конфліктів. Отже, ключові підходи турецьких аналітиків до проблеми російсько-української війни характеризуються прагматизмом, балансуванням між інтересами великих держав і підтримкою міжнародного права, що відображає особливості зовнішньої політики Туреччини в сучасних умовах.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Александров, О. Особливості інформаційно-аналітичної діяльності в країнах ЄС. URL: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.49.2016.175048> (Дата звернення: 09.03.2025).
2. Борділовська О. Індія намагається підтримувати нейтралітет і одночасно веде діалог з Україною та РФ. URL: <https://surl.li/nblyws> (Дата звернення: 09.03.2025).
3. Годлюк А. Аналітичні інститути (Мозкові центри) у зовнішній політиці США. *Проблеми міжнародних відносин*. 2011. С.78-88.
4. Голова дипломатії ЄС Каллас сьогодні відвідає Туреччину. URL: <https://surl.li/vztxcn> (Дата звернення: 09.03.2025).
5. Гордієнко Ю. Аналітичні служби Великої Британії: досвід для України. *XVII Міжнародна конференція «Політ. Сучасні проблеми науки»*, 2017. С.184-185.
6. Джеймс МакГанн. Мозкові центри та глобалізація зовнішньої політики. URL: <https://gtmarket.ru/library/articles/4571> (Дата звернення: 09.03.2025).
7. ЄС прагне «оживити» відносини з Туреччиною – єврокомісар. URL: <https://surli.cc/ucethw> (Дата звернення: 09.03.2025).
8. Кучухідзе Антон. Відносини Туреччини та США складні через різні зовнішньополітичні погляди. URL: <https://surli.cc/fevzqc> (Дата звернення: 09.03.2025).
9. Нанівська В. Державне фінансування партійних аналітичних центрів. Досвід Німеччини. 2018-2019pp. URL: <https://surl.lu/pyqlav> (Дата звернення: 09.03.2025).
10. Петренко І. Аналітичні центри. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/> (Дата звернення: 09.03.2025).
11. Президент Туреччини вперше за десять років приїхав до Єгипту, щоб обговорити ситуацію в секторі Газа. URL: <https://surl.lu/ovqdyc> (Дата звернення: 09.03.2025).
12. Ржевська Н.Ф. Стратегічна аналітика в США та Україні: генеза становлення та сучасний стан. *Політичний менеджмент*. 2013 № 59. С.167-175.

13. Сенченко М. Мозкові центри країн світу. Київ : Персонал, 2016. 277 с.
14. Сенченко О. «Мозкові центри» окремих країн Азійсько-Тихоокеанського регіону. *Вісник Книжкової Палати*. 2021. №6. С. 36-41.
15. Чечеринда Єгор. Про «Всьо пропало!», конвенцію Монтре та британські мінні тральники для України. URL: <https://surl.li/slhqyu> (Дата звернення: 09.03.2025).
16. Шостак К. Туреччина витісняє Росію з Африки: що це означає для України. URL: <https://surli.cc/ugsolh> (Дата звернення: 09.03.2025).
17. Abelson D. American Think Tanks and US foreign policy. NY, 1996, 283p.
18. Acar S. Türk-Rus-Ukrayna Münasebetlerinin Tarihi Arka Planı. *Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM)*. URL: <https://surl.li/shezao> (Дата звернення: 09.03.2025).
19. Altınbaş D. İyi bir Think Tank, iyi bir Think Tanker. *Türkiye’de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri*. Ankara: Nobel Yayınları, 2009. – P. 22–30.
20. ASAM: Eurasian Center for Strategic Studies. URL: <https://surl.lu/czegie>
21. Babur M. Bir Temsil Alanı Olarak Türkiye’de Düşünce Kuruluşları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2021. Vol. 23. № 1. P. 1–19.
22. Bahçeli’nin Vakfı Gün Ayıyor. *Yeniçağ*. 2012. October 1. URL: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-73596h.htm> (Дата звернення: 09.03.2025).
23. Bakır C., Güneş E. Policy Analysis in Turkey. Bristol University Press, 2018. 320 pp.
24. Bilal Karabulut, Dünyada Ve Türkiye’de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı BirAnaliz, Akademik Bakış, Cilt 4, Sayı 7, Kış 2010, s. 101
25. Center for International Private Enterprise. Who We Are. URL: <https://www.cipe.org/who-we-are/> (Дата звернення: 09.03.2025).
26. Central Government Budget Appropriations and Outlays on R&D, 2021 (2021). Türkstat, July 14. URL: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=37448&dil=2> (Дата звернення: 09.03.2025).

27. DPE. About us. URL: <https://foreignpolicy.org.tr/about-us/> (Дата звернення: 09.03.2025).

28. Eric C. Johnson, “Policy Making Beyond the Politics of Conflict: Civil Society ThinkTanks in the Middle East and North Africa”, in *Think Tanks and Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action*, eds. James G. McGann and R. Kent Weaver, (New Jersey: Transaction Publishers, 2000), p. 339-340.

29. Gökhan Ereli. Al-Sharaa in Riyadh: Three pillars of Syria’s Gulf reengagement. URL: <https://surl.lu/yhgwyw> (Дата звернення: 09.03.2025).

30. Gökhan Ereli. The Recognition of Palestine by the Europeans: The Likelihood of a Two-State Solution. URL: <https://surli.cc/diyocx> (Дата звернення: 09.03.2025).

31. Hasan Kanbolat Türkiye’de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları. Şubat, 2009. 544s.

32. Hüseyin Işıksal. Filistin-İsrail Çatışması ve Garantörlük Modelinin Gereklilikleri. 2024. 26 p. URL: <https://surl.li/xnikvj> (Дата звернення: 09.03.2025).

33. India's most influential think-tanks URL: <https://surl.li/xspqwi> (Дата звернення: 09.03.2025).

34. Kanat Kılıç Buğra. An already unexpected situation in Russia-Ukraine war. *Daily Sabah*. 9 марта 2022. URL: <https://surl.li/opgafe> (Дата звернення: 09.03.2025).

35. Karabulut B. «Dünyada ve Türkiye’de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz». *Akademik Bakış*. Cilt 4. Sayı 7. Kış 2010. s. 91-104. URL: http://www.ataum.gazi.edu.tr/e107_files/sayi7/05-Bilal-Karabulut.pdf (Дата звернення: 09.03.2025).

36. Keskin F. Modern Demokrasilerde Yeni Politik Seçkinler: Think Tankler ve Politikadaki Rollerini”, *Sosyo-Ekonomi*, Ocak-Haziran. 2005-1. URL: <http://www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/050103.pdf> (Дата звернення: 09.03.2025).

37. Köse Talh Bolder steps required for peace in Ukraine war. *Daily Sabah*, April 20, 2022. URL: <https://surl.lu/byzoka> (Дата звернення: 09.03.2025).

38. Liberal Düşünce Topluluğu'nun. LDT Hakkında. URL: <http://www.liberal.org.tr/sayfa/ltd-hakk%C4%B1nda,1.php> (Дата звернення: 09.03.2025).
39. Marmara grubu stratejik ve sosyal araştırmalar vakfı. URL: <https://www.marmaragrubu.org/> (Дата звернення: 09.03.2025).
40. McGann J.G. (2021). 2020 Global Go To Think Tank Index Report. Lauder Institute, University of Pennsylvania, 372 pp. URL: <https://surl.lu/giqkdd> (Дата звернення: 09.03.2025).
41. Mısır. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. 2024. URL: <https://tccb.gov.tr/yurt-disi-ziyaretler/355/151167/misir> (Дата звернення: 09.03.2025).
42. Neil Pickett. A History of Hudson Institute, 1961-1992. URL: <https://www.hudson.org/node/29045> (Дата звернення: 09.03.2025).
43. Neru J. The discovery of India. Delhi-New York: Oxford university press, 1989. 582 p. URL: <https://surli.cc/muehdw> (Дата звернення: 09.03.2025).
44. Newsom D. The public dimension of foreign policy. Indianapolis, 1996 IX, 173 p.
45. Observer Research Foundation URL: <https://www.orfonline.org/who-we-are> (Дата звернення: 09.03.2025).
46. ORSAM. About us. URL: <https://orsam.org.tr/en/orsam/about-us/> (Дата звернення: 09.03.2025).
47. Qərbi Azərbaycan İcmasının dünya ictimaiyyətinə müraciəti. URL: https://bucharest.mfa.gov.az/files/shares/Final_Appeal_Az.pdf (Дата звернення: 09.03.2025).
48. Research and development: How the 'D' got into R&D. URL: <https://surl.lu/fcglgq> (Дата звернення: 09.03.2025).
49. SAM Hakkında, SAM. 2021. URL: <http://www.sam.gov.tr/hakkimizda.tr.mfa> (Дата звернення: 09.03.2025).
50. SETA. About URL: <https://www.setav.org/en/about/> (Дата звернення: 09.03.2025).

51. SETA. Etkinlikler. 2021. URL: <https://www.setav.org/etkinlikler/> (Дата звернення: 09.03.2025).
52. SETA security radar: Türkiye's geopolitical landscape in 2024. Seeking strategic stability in a world of conflict / ed. by M. Yeşiltaş, B. Öztürk. – İstanbul: SETA, 2023. – 101 p. URL: <https://www.setav.org/en/security/seta-security-radar-turkiyes-geopolitical-landscape-in-2024> (Дата звернення: 09.03.2025).
53. Simavoryan, A., Atoyan, V., & Simavoryan, S. (2021). Role of Turkish Think Tanks in the State-Diaspora Relations: The Case of SETA and ORSAM. *Messenger of ASUE*, 5, С. 143-159.
54. TESEV. About. URL: <https://www.tesev.org.tr/en/turkish-economic-and-social-studies-foundation/> (Дата звернення: 09.03.2025).
55. The Heritage Foundation. Mission. URL: <https://www.heritage.org/about-heritage/mission> (Дата звернення: 09.03.2025).
56. Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı. URL: <https://www.tasav.org/index.php/vakif-hakkinda/baskanin-mesaji.html> (Дата звернення: 09.03.2025).
57. Turkish Economic and Social Studies Foundation. URL: <https://www.tesev.org.tr/en/turkish-economic-and-social-studies-foundation/> (Дата звернення: 09.03.2025).
58. Ülgen Sinan Ildem Tacan. Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali URL: <https://alpet.yugom.com/rusyanin-ukraynayı-ısgali/index.htm> (Дата звернення: 09.03.2025).
59. Uluslararası İslam Düşünce Vakfı Resmi Senedi. *İslam Düşünce Enstitüsü*. 2019. June 26. URL: <https://www.ide.org.tr/TR/detail/vakifsenedi> (Дата звернення: 09.03.2025).
60. Urban Institute. URL: <https://www.macfound.org/grantee/urban-institute-23/> (Дата звернення: 09.03.2025).
61. Ustün Kadir. Assessing Western aid to Ukraine: how far can it go? *SETAV*. URL: <https://www.setav.org/en/assessing-western-aid-to-ukraine-how-far-can-it-go/> (Дата звернення: 09.03.2025).

62. Vakıflar kanunu (Закон Турецької Республіки від 20 лютого 2008 года «Про фонди» № 5737) URL: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5737-20130403.pdf> (Дата звернення: 09.03.2025).

63. Wiarda H.J. American foreign policy actors and processes. Wash, 1996. IV. 201 p.